บทที่ 4

ความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลและการลงโทษนิติบุคคลในประเทศไทย

การศึกษาในประเด็นความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลมีความสำคัญต่อการพัฒนาแนวความคิดไปยังเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องได้อย่างแม่นยำและชัดเจน เช่น ในการศึกษาเรื่องโทษรวมทั้งการบังคับโทษต่อนิติบุคคลอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเริ่มจากการศึกษาเกี่ยวกับความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล เพื่อให้เป็นพื้นฐานในการเชื่อมโยงแนวความคิดไปยังประเด็นการลงโทษทางอาญาสำหรับนิติบุคคลต่อไป

1. ความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลในระบบกฎหมายไทย

ความรับผิดในทางอาญาของนิติบุคคลเป็นประเด็นที่มีการถกเถียงกันมานานพอสมควรในข้อที่ว่านิติบุคคลมีความรับผิดในทางอาญาได้หรือไม่ อย่างไรก็ดีจะเริ่มพิจารณากันตั้งแต่แนวความคิดในประเด็นดังกล่าวรวมทั้งประเภทของความรับผิดที่นิติบุคคลจะต้องได้รับ เพื่อให้สามารถศึกษาในประเด็นเรื่องการลงโทษนิติบุคคล ซึ่งเป็นเรื่องที่ต่อเนื่องกับเรื่องดังกล่าวได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น

1.1 แนวความคิดเรื่องความรับผิดในทางอาญา

เนื่องจากปัจจุบันปัญหาเรื่องความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลในประเทศไทยจะทวีความสำคัญมากขึ้นเรื่อยๆ ประเด็นหนึ่งที่จะละเลยเสียมิได้คือการศึกษาถึงแนวคิดพื้นฐานอันเป็นที่มาของเรื่องดังกล่าว ซึ่งปัญหาเรื่องนี้นับว่ามีการถกเถียงกันมายาวนานพอสมควร สำหรับกรณีประเทศไทยนั้น ในประมวลกฎหมายอาญามิได้บัญญัติเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวเอาไว้เลย ส่วนในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์กฎหมายก็กำหนดแต่เพียงเรื่องในทางแพ่งเท่านั้น[1]

---

[1]มาตรา 76 ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยความรับผิดชอบของนิติบุคคลกรณีที่เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่น แต่เป็นเพียงสิทธิหน้าที่และความรับผิดในทางแพ่งเท่านั้น

โดยที่ไม่ได้มีการบัญญัติถึงความรับผิดทางอาญาแต่ประการใด แต่หากพิจารณาจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในมาตรา 7 ที่บัญญัติว่า "ในการสอบสวน ไต่สวน มูลฟ้อง หรือพิจารณาคดีที่นิติบุคคลเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลย ให้ออกหมายเรียกผู้จัดการ หรือผู้แทนอื่นๆ ของนิติบุคคลนั้น ให้ไปยังพนักงานสอบสวนหรือศาลแล้วแต่กรณี" นั่นย่อมหมายความว่ากฎหมายยอมรับให้มีการดำเนินคดีอาญาต่อนิติบุคคลหรืออีกนัยหนึ่งคือนิติบุคคลสามารถมีความรับผิดในทางอาญาได้

อย่างไรก็ตามความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวแบ่งได้เป็น 2 ฝ่ายคือฝ่ายที่เห็นว่านิติบุคคลมีความรับผิดทางอาญาได้และฝ่ายที่เห็นว่านิติบุคคลไม่ควรต้องรับผิดในทางอาญา

ก) ฝ่ายที่เห็นด้วยว่านิติบุคคลควรต้องรับผิดทางอาญาให้เหตุผลไว้ 4 ประการ คือ

(1) กฎหมายได้รับรองฐานะของนิติบุคคลให้เป็นบุคคลอีกประเภทหนึ่งซึ่งมีสิทธิและหน้าที่ รวมทั้งมีความรับผิดภายในขอบแห่งกฎหมายโดยแสดงเจตนาและกระทำการผ่านทางผู้แทนของนิติบุคคล[2]

(2) ถ้าการกระทำของนิติบุคคลเป็นการกระทำที่อยู่ภายในขอบวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลและผู้แทนนิติบุคคลได้ทำไปเพื่อประโยชน์ของนิติบุคคลด้วยแล้ว หากการกระทำนั้นต้องรับผิดทางอาญาก็ต้องถือว่านิติบุคคลยังต้องรับผิด จะถือว่าเป็นการกระทำนอกเหนือวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลและทำให้นิติบุคคลนั้นหลุดพ้นความรับผิดไปมิได้ เพราะเห็นว่าการลงโทษทางอาญาแก่นิติบุคคลนั้นเป็นวิธีที่ดีประการหนึ่งที่จะเพิ่มความเคร่งครัดในการควบคุมนิติบุคคลให้อยู่ในกรอบมากขึ้นซึ่งจะก่อประโยชน์แก่สมาชิกของนิติบุคคลเองรวมทั้งต่อสาธารณชนทั่วไปด้วย

(3) แม้โทษบางประการไม่สามารถใช้กับนิติบุคคลได้ เช่นโทษประหารชีวิต หรือจำคุก แต่ศาลอาจลงโทษนิติบุคคลตามสภาพแห่งโทษจะเปิดช่องให้ กล่าวคือ โทษปรับและริบทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 18 นอกจากนี้ยังอาจใช้มาตรการอื่นสำหรับนิติบุคคลได้อีกด้วย เช่นวิธีการเพื่อความปลอดภัยหรือการคุมประพฤตินิติบุคคล

(4) เมื่อกฎหมายได้ยอมรับว่านิติบุคคลเป็นบุคคลอีกประเภทหนึ่งแล้วโดยมีบุคคลธรรมดาเป็นผู้แทนของนิติบุคคลเพื่อแสดงเจตนากระทำการใดๆ ภายในวัตถุประสงค์ของนิติบุคคล

---

[2]ทฤษฎีความยินยอม (Concession Theory) ถือว่าความเป็นนิติบุคคลเกิดขึ้นเมื่อกฎหมายให้ความยินยอมและสภาพความเป็นนิติบุคคล ต้องเป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด, ประสิทธิ์ โฆวิไลกุล, <u>คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยบุคคลและความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล</u>, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2543), น.178.

นั้นๆ เพราะฉะนั้นหากการกระทำของผู้แทนเป็นการผิดกฎหมายอาญา นิติบุคคลก็ต้องรับผิดทางอาญาด้วยและถูกลงโทษเท่าที่กฎหมายจะเปิดช่องให้ มิฉะนั้นแล้วนิติบุคคลจะแสวงหาประโยชน์ที่มิชอบด้วยกฎหมาย ดังนั้นกฎหมายบางฉบับจึงบัญญัติขึ้นมาเป็นพิเศษเพื่อควบคุมนิติบุคคลโดยเฉพาะ เช่น พระราชบัญญัติกำหนดความผิดเกี่ยวกับห้างหุ้นส่วนจดทะเบียน ห้างหุ้นส่วนจำกัด บริษัทจำกัด พ.ศ. 2499 พระราชบัญญัติประกันวินาศภัย พ.ศ.2535 เป็นต้น

ข) ฝ่ายที่เห็นว่านิติบุคคลไม่ควรต้องรับผิดทางอาญาให้เหตุผลไว้ 4 ประการ[3] คือ

(1) นิติบุคคลเป็นบุคคลที่สมมติขึ้นโดยกฎหมาย[4] จึงไม่มีตัวตน ไม่มีจิตใจ และไม่อาจจะแสดงเจตนาได้เช่นบุคคลธรรมดาจึงไม่สามารถมีการกระทำหรือมีเจตนาซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของกฎหมายอาญา อีกทั้งยังเป็นการขัดต่อสภาพของนิติบุคคลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในมาตรา 66-67 ที่เป็นเรื่องข้อจำกัดบางประการของนิติบุคคล

(2) นิติบุคคลย่อมกระทำการได้ภายในวัตถุประสงค์ ซึ่งการนั้นจะมีวัตถุประสงค์เพื่อจะไปกระทำความผิดอาญาไม่ได้ และความจริงแล้วประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 70 วรรค 2 และมาตรา 76 กฎหมายได้กำหนดสิทธิและความรับผิดชอบของนิติบุคคลไว้แต่ในทางแพ่งเท่านั้น ไม่ได้บัญญัติถึงความรับผิดในทางอาญาแต่ประการใด

(3) กฎหมายอาญามีเจตนารมณ์ในการกำหนดโทษไว้สำหรับบุคคลธรรมดาเท่านั้น เมื่อพิจารณาจากประเภทของโทษที่สามารถใช้บังคับได้กับบุคคลธรรมดาในทุกกรณี แต่ไม่สามารถบังคับกับนิติบุคคลได้ทุกกรณี

(4) ถ้าจะลงโทษทางอาญาแก่นิติบุคคลอาจจะเป็นการขัดกับวัตถุประสงค์หรือปรัชญาการลงโทษในทางอาญา กล่าวคือ วัตถุประสงค์ในการลงโทษล้วนมุ่งถึงบุคคลธรรมดาทั้งสิ้นเนื่องจากเป็นทฤษฎีที่มีมานานแล้ว แนวความคิดในการลงโทษนิติบุคคลยังไม่ปรากฏเด่นชัดในสมัยนั้น นอกจากนั้นการลงโทษนิติบุคคลอาจเป็นการขัดกับหลักการของโทษที่ว่าโทษเป็นการเฉพาะตัวไม่สามารถจำหน่ายจ่ายโอนความรับผิดไปยังบุคคลอื่นได้ แต่หากลงโทษนิติบุคคลผลย่อมไปตกกระทบกับสมาชิกหรือผู้ถือหุ้นของนิติบุคคล ที่อาจไม่รู้เห็นด้วยกับการกระทำผิดก็เป็นได้

---

[3]ประสิทธิ์ โฆวิไลกุล, *เพิ่งอ้าง*, น.178-180.

[4]ทฤษฎีกำหนดเอง (Fiction Theory) อธิบายสภาพนิติบุคคลว่าเป็นสิ่งสมมติที่กฎหมายกำหนดขึ้น ไม่มีตัวตนอยู่อย่างแท้จริง

หลักการในเรื่องความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลนี้ที่แบ่งแยกเป็นสองฝ่ายนั่นเป็นเพราะการพิจารณาจากความคิดของนักนิติศาสตร์ในกลุ่มประเทศซีวิลลอว์ และในกลุ่มประเทศคอมมอนลอว์ โดยนักนิติศาสตร์ในกลุ่มประเทศซีวิลลอว์มีความคิดว่าเนื่องจากนิติบุคคลเป็นเพียงสิ่งซึ่งกฎหมายสมมติขึ้นไม่อาจมีชีวิตจิตใจตาม Fiction Theory นิติบุคคลจึงไม่อาจมีความรู้สึกผิดชอบหรือความชั่วที่จะต้องทำให้มีความรับผิดตามหลักความรับผิดทางอาญาโดยทั่วๆ ไป แต่จะต้องรับผิดตามกฎหมายเฉพาะซึ่งรัฐบัญญัติขึ้นมาเพื่อป้องกันรัฐและสังคมจากอิทธิพลและการกระทำผิดของนิติบุคคล ในทางกลับกันนักนิติศาสตร์ในกลุ่มประเทศคอมมอนลอว์มีความเชื่อว่านิติบุคคลมีตัวตนที่แท้จริงตาม Realistic Theory การพิจารณาความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลจึงไม่ได้แตกต่างไปจากบุคคลธรรมดาทั่ว ๆ ไป

สำหรับประเทศไทยปัจจุบันนักนิติศาสตร์ส่วนใหญ่เห็นพ้องกันว่านิติบุคคลควรต้องมีความรับผิดในทางอาญา เป็นนโยบายของกฎหมายที่มีขึ้นเพื่อขจัดปัญหาอาชญากรรมทางเศรษฐกิจที่มีความสำคัญต่อระบบธุรกิจและความมั่นคงของประเทศ

1.2 ประเภทความผิดที่กระทำโดยนิติบุคคล

1.2.1 ตามประมวลกฎหมายอาญา

ปัจจุบันศาลได้กำหนดให้นิติบุคคลสามารถมีความรับผิดในทางอาญาซึ่งเป็นความผิดที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายอาญาที่ถูกกำหนดไว้ตั้งแต่เริ่มแรกว่าเป็นการกำหนดไว้สำหรับบุคคลธรรมดาเท่านั้นจวบจนถึงวันที่พัฒนาการเกี่ยวกับการกระทำความผิดของนิติบุคคลได้ขยายวงกว้างมากขึ้นทำให้ความผิดต่างๆ ที่กำหนดในประมวลกฎหมายอาญาถูกขยายความให้หมายความรวมไปถึงการกระทำความผิดที่เกิดจากนิติบุคคลด้วย ทั้งๆ ที่ประมวลกฎหมายอาญาได้กำหนดประธานแห่งการกระทำความผิดว่าคือ "ผู้ใด" ซึ่งมีความหมายถึงบุคคลธรรมดามาตั้งแต่ดั้งเดิม แต่อย่างไรก็ตามศาลสูงได้พิพากษาให้นิติบุคคลต้องรับผิดทางอาญากว้างขวางขึ้น[5] เช่น นิติบุคคลมีความผิดฐานขัดคำสั่งเจ้าพนักงาน ตามคำพิพากษาฎีกาที่ 378-379/2517[6] หรือ

---

[5]ประสิทธิ์ โฆวิไลกุล, *อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 2*, น.203.

[6]สำนักส่งเสริมงานตุลาการ,น.209 นิติบุคคลเป็นตัวการร่วมกันกระทำความผิดโดยปล่อยให้รถของบริษัทวิ่งรับส่งผู้โดยสารในเส้นทางที่กำลังก่อสร้าง ผิดระเบียบบริหารราชการแผ่นดินและขัดคำสั่งเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา

นิติบุคคลมีความผิดฐานฉ้อโกงประชาชน ตามคำพิพากษาฎีกาที่ 97/2518[7] หรือนิติบุคคลมีความผิดฐานฟ้องเท็จตามคำพิพากษาฎีกาที่ 3448/2528[8] นอกจากนี้ก็ยังมีความผิดเลียนเครื่องหมายการค้า ความผิดเกี่ยวกับการค้าตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 272 ความผิดฐานหมิ่นประมาท ฯลฯ

จากการพิจารณาของศาลที่ขยายความให้นิติบุคคลสามารถเป็นประธานแห่งการกระทำได้ โดยอาจจะไม่ถูกต้องตามหลักในการพิจารณาหรือระบบนิติวิธี ซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการตีความในอนาคตว่าในความผิดอาญาบางประเภทที่นิติบุคคลไม่น่ามีความรับผิดได้ก็อาจจะเกิดมีขึ้นได้ เช่น ความผิดฐานยักยอก ความผิดฐานรับของโจร ความผิดฐานเปิดเผยความลับของผู้อื่น ความผิดฐานบุกรุก ความผิดที่กระทำต่อเสรีภาพ ความผิดฐานปลอมเอกสาร ความผิดฐานใช้เอกสารปลอม ซึ่งศาลอาจพิจารณาให้นิติบุคคลมีความผิดนั้นๆ ได้ แต่ก็เป็นปัญหาสำคัญในการตีความว่าจะใช้หลักเกณฑ์อย่างใดมาพิจารณา เพราะประมวลกฎหมายอาญาไม่มีการกำหนดไว้ชัดเจนว่านอกจากบุคคลธรรมดาแล้วให้หมายความรวมถึงนิติบุคคลด้วย

วิธีการแก้ปัญหาเรื่องการให้นิติบุคคลมีความรับผิดตามประมวลกฎหมายอาญาได้โดยไม่ก้าวล้ำไปกว่าตัวบทกฎหมายนั้น ผู้เขียนเห็นว่าควรมีการกำหนดให้นิติบุคคลสามารถเป็นผู้กระทำความผิดอาญาในบางประเภทได้ เช่น ความผิดที่เกี่ยวกับการค้าโดยกำหนดให้นิติบุคคลสามารถเป็นประธานแห่งการกระทำได้ซึ่งมีพระราชบัญญัติบางฉบับ เช่น พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ.2542 ที่บัญญัติไว้ในมาตรา 61 ว่า "**นิติบุคคลใดกระทำ**ความผิดตามมาตรา 5 มาตรา 7 มาตรา 8 หรือมาตรา 9 ต้องระวางโทษปรับตั้งแต่สองแสนบาทถึงหนึ่งล้านบาท" ซึ่งสามารถนำมาเป็นตัวอย่างในการปรับปรุงประมวลกฎหมายอาญาในส่วนนี้ได้

---

[7]เนติบัณฑิตยสภา,น.155 ผู้จัดการบริษัทจำกัดโฆษณาหลอกขายที่ดินแก่ประชาชน แม้มีผู้สั่งจองโดยยังไม่ชำระเงิน มีผู้ซื้อเพียงรายเดียวที่แจ้งความร้องทุกข์ ก็เป็นความผิดตามมาตรา 343 บริษัทจำกัดมีความผิดตามมาตรานี้ด้วย ลงโทษปรับบริษัทและจำคุกผู้จัดการ

[8]สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ,น.1726 นิติบุคคลมีความผิดฐานฟ้องเท็จตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 175 ให้ลงโทษปรับนิติบุคคลนั้น

1.2.2 ตามกฎหมายอื่น

โดยมากมักปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติต่าง ๆ ที่เป็นพระราชบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ[9]

1.2.2.1 กฎหมายที่บัญญัติโดยตรงให้นิติบุคคลรับผิด

กรณีเช่นนี้กฎหมายมักจะกำหนดหน้าที่ให้นิติบุคคลต้องปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติบางสิ่งบางอย่าง และเมื่อนิติบุคคลไม่ปฏิบัติตามหรือฝ่าฝืนปฏิบัติลงไปก็จะเป็นความผิด โดยจะสังเกตได้จากบทบัญญัติของกฎหมายที่มีข้อความชัดเจนว่าหากนิติบุคคลเป็นผู้กระทำความผิดย่อมจะต้องมีความรับผิดและโทษตามที่กฎหมายมาตรานั้นๆ กำหนดเอาไว้ ตัวอย่างกฎหมายที่อยู่ในประเภทนี้มีอยู่มากมายหลายฉบับด้วยกัน เช่น

พระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจข้อมูลเครดิต พ.ศ. 2545

พระราชบัญญัติความลับทางการค้า พ.ศ. 2545

พระราชบัญญัติว่าด้วยธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2544

พระราชบัญญัติการประกอบกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. 2544

พระราชบัญญัติการค้าน้ำมันเชื้อเพลิง พ.ศ. 2543

พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542

พระราชบัญญัติการแข่งขันทางการค้า พ.ศ. 2542

พระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว พ.ศ. 2542

พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537

พระราชบัญญัติบริษัทมหาชนจำกัด พ.ศ. 2535

พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2535

พระราชบัญญัติประกันวินาศภัย พ.ศ. 2535

พระราชบัญญัติหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ พ.ศ.2535 ในหมวดที่ 12 บทกำหนดโทษ มีมาตราต่าง ๆ ที่กำหนดความผิดของนิติบุคคล อาทิ มาตรา 273 ที่บัญญัติว่า "บริษัทใดฝ่าฝืนหรือปฏิบัติตามหลักเกณฑ์หรือวิธีการที่กำหนดตามมาตรา 50 มาตรา 53 มาตรา 191 มาตรา 192 หรือมาตรา 193 หรือฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์หรือวิธีการที่กำหนดตามมาตรา 50 หรือมาตรา 191 ต้องระวางโทษปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท และปรับอีกไม่เกินวันละสามพันบาท

---

[9]โปรดดูรายละเอียดใน สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล,"ความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล," วารสารนิติศาสตร์ ปีที่ 23 ฉบับที่ 3 (2536) น.537-545.

ตลอดเวลาที่ยังมิได้ปฏิบัติให้ถูกต้อง" และในมาตรา 294 ที่บัญญัติว่า "**บริษัทหลักทรัพย์**ใดตกลงเข้ากันเพื่อส่งเสริมการประกอบธุรกิจหลักทรัพย์อันมิใช่เป็นการหาผลกำไรหรือรายได้แบ่งปันกันโดยมิได้จัดตั้งเป็นสมาคมที่เกี่ยวเนื่องกับธุรกิจหลักทรัพย์ตามพระราชบัญญัตินี้ ต้องระวางโทษปรับไม่เกินห้าแสนบาท และปรับอีกไม่เกินวันละหนึ่งหมื่นบาทตลอดเวลาที่ยังฝ่าฝืนอยู่"

พระราชบัญญัติประกันชีวิต พ.ศ. 2535 มาตรา 90 บัญญัติว่า "**บริษัท**ใดไม่ตรวจสอบทะเบียนผู้ถือหุ้น หรือไม่แจงผู้ถือหุ้น อันเป็นการไม่ปฏิบัติตามมาตรา 12 ต้องระวางโทษปรับตั้งแต่หนึ่งหมื่นบาทถึงห้าหมื่นบาท ในกรณีที่เป็นการกระทำความผิดต่อเนื่องให้ปรับอีกวันละห้าพันบาทตลอดเวลาที่ยังฝ่าฝืนอยู่" และในมาตรา 95 บัญญัติว่า "**บริษัท**ใดออกกรมธรรม์ประกันภัย หรือเอกสารประกอบแนบท้ายกรมธรรม์ประกันภัยโดยฝ่าฝืนมาตรา 29 หรือกำหนดอัตราเบี้ยประกันภัยโดยฝ่าฝืนมาตรา 30 หรือฝ่าฝืนมาตรา 31 หรือไม่ปฏิบัติตามมาตรา 32 ต้องระวางโทษปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท" เป็นต้น

1.2.2.2 <u>กฎหมายที่บัญญัติให้รับผิดตามที่มีฐานะอย่างใดอย่างหนึ่ง</u>

ในความผิดประเภทนี้ไม่ใช่กรณีที่กฎหมายบัญญัติไว้โดยชัดแจ้งว่าให้นิติบุคคลต้องรับผิด แต่เป็นกรณีที่กฎหมายบัญญัติตัวผู้รับผิดที่มีฐานะอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะให้ต้องรับผิด ตัวอย่างกฎหมายในประเภทนี้ ได้แก่

พระราชบัญญัติการทำเหมืองแร่ พ.ศ.2461 กำหนดความผิดของ ผู้ถือประทานบัตร

พระราชบัญญัติโรงแรม พ.ศ.2478 กำหนดความผิดของผู้ควบคุมและจัดการโรงแรม

พระราชบัญญัติมาตรฐานสินค้าขาออก พ.ศ. 2503 กำหนดความผิดของ ผู้ตรวจสอบมาตรฐานสินค้า

พระราชบัญญัติหอพัก พ.ศ.2507 กำหนดความผิดของเจ้าของหรือผู้จัดการหอพัก

พระราชบัญญัติการขนส่งทางบก พ.ศ. 2522 กำหนดความผิดของ ผู้ได้รับอนุญาตประกอบการขนส่ง

นอกจากนี้ในบางกรณีกฎหมายอาจกำหนดตัวผู้รับผิดโดยเฉพาะไว้โดยให้มีความรับผิดสำหรับการกระทำของผู้อื่นซึ่งนิติบุคคลต้องรับผิดชอบได้ เช่น

พระราชบัญญัติสมุด เอกสาร และหนังสือพิมพ์ พ.ศ. 2470 กำหนดความผิดของเจ้าของหนังสือพิมพ์

นอกจากนี้ยังมีกรณีที่นิติบุคคลอาจต้องรับผิดในฐานะที่เป็นตัวการหรือนายจ้างได้ เช่น พระราชบัญญัติ มาตรา ชั่งตวงวัด พ.ศ. 2466

พระราชบัญญัติอาวุธปืน เครื่อง กระสุนปืน วัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิง และสิ่งเทียมอาวุธปืน พ.ศ. 2490

พระราชบัญญัติควบคุมคุณภาพอาหารสัตว์ พ.ศ. 2506

พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. 2533 ในลักษณะที่ 6 บทกำหนดโทษมีมาตราต่างๆ ที่กำหนดความผิดของผู้มีฐานะอย่างใดอย่างหนึ่งไว้โดยเฉพาะ อาทิ

"มาตรา 96 **นายจ้างผู้ใด**โดยเจตนาไม่ยื่นแบบรายการต่อสำนักงานภายในกำหนดเวลาตามมาตรา 34 หรือไม่แจ้งเป็นหนังสือต่อสำนักงานขอเปลี่ยนแปลงหรือแก้ไข เพิ่มเติมรายการภายในกำหนดเวลาตามมาตรา 44 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสามหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ"

กล่าวโดยสรุปได้ว่า นิติบุคคลสามารถรับโทษทางอาญาได้ ทั้งในฐานะเป็นตัวการหรือนายจ้าง หรือมีฐานะอย่างหนึ่งอย่างใดตามที่กฎหมายแต่ละฉบับจะกำหนดไว้ อันหมายถึงนิติบุคคลก็สามารถมีความรับผิดทางอาญาและรับโทษได้ แม้จะไม่มีกฎหมายกำหนดไว้โดยตรงก็ตาม

1.2.2.3 <u>กฎหมายที่บัญญัติให้ "ผู้ใด" รับผิดโดยไม่ระบุฐานะ</u>

ความผิดประเภทนี้แตกต่างจากความผิดทั้งสองประเภทที่กล่าวมาข้างต้น กล่าวคือเป็นกรณีที่กฎหมายไม่ได้กำหนดให้ลงโทษนิติบุคคลโดยตรงและไม่ได้กำหนดให้มีฐานะอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาในรายละเอียดของเรื่องนั้นๆ ว่าคำว่า "ผู้ใด" ตามที่ประมวลกฎหมายอาญาและพระราชบัญญัติต่างๆ กำหนดไว้จะมีความหมายรวมถึงนิติบุคคลด้วยหรือไม่ เช่น พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มาตรา 99 บัญญัติว่า "**ผู้ใด**บุกรุกหรือครอบครองที่ดินของรัฐโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย หรือเข้าไปกระทำด้วยประการใดๆ อันเป็นการทำลาย ทำให้สูญหาย หรือเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติหรือศิลปกรรมอันควรแก่การอนุรักษ์ หรือก่อให้เกิดมลพิษอันมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมในเขตพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อมที่กำหนดตามมาตรา 43 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินห้าแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ"

จากแนวการวินิจฉัยของศาลไทย นิติบุคคลอาจมีความรับผิดทางอาญาได้เช่นเดียวกัน โดยศาลวินิจฉัยคดีต่างๆ ว่าคำว่า "ผู้ใด" รวมถึงนิติบุคคลด้วย เช่น ในความผิดฐานเลียนเครื่องหมายการค้า ปลอมเครื่องหมายการค้า ปลอมเอกสาร ขัดคำสั่งเจ้าพนักงาน และฉ้อโกงประชาชน ตามประมวลกฎหมายอาญา เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังเคยมีการวินิจฉัยว่า "ผู้ใด" หมายความรวมถึงนิติบุคคลด้วย เช่นให้นิติบุคคลต้องมีความรับผิดทางอาญาตามพระราชบัญญัติควบคุมกิจการค้าขายอันกระทบถึงความปลอดภัยหรือผาสุกแห่งสาธารณชน พ.ศ.2471 พระราชบัญญัติศุลกากร พ.ศ.2469 รวมทั้งเคยมีการให้นิติบุคคลมีความรับผิดตามพระราชบัญญัติอันเกิดจากการใช้เช็ค พ.ศ.2497 เป็นต้น

การพิจารณาความผิดประเภทนี้ ศาลได้พิจารณาตามหลักการพิจารณาความผิดของกฎหมายอาญา กล่าวคือ ต้องเป็นไปตามหลัก "องค์ประกอบความผิด" ที่สามารถพิจารณาได้จากผู้กระทำ การกระทำและเจตนาซึ่งหมายรวมถึงเจตนาพิเศษด้วย

1.เกี่ยวกับผู้กระทำ

นิติบุคคลอาจเป็น "ผู้กระทำ" สำหรับความผิดที่ต้องกระทำโดยเจตนา โดยศาลพิจารณาว่าหากเป็นการกระทำของผู้แทนนิติบุคคลที่ได้แสดงเจตนาใดซึ่งอยู่ในอำนาจหน้าที่ของผู้แทนในทางการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของนิติบุคคล เจตนานั้นก็ผูกพันนิติบุคคล และต้องถือว่าเป็นเจตนาของนิติบุคคลนั้นเอง นิติบุคคลจึงอาจเป็นผู้กระทำสำหรับความผิดที่ต้องการเจตนาได้ นอกจากนี้ยังอาจรวมถึงกรณีของความผิดที่ต้องการเจตนาพิเศษด้วย เช่น ความผิดฐานฉ้อโกงประชาชน เป็นต้น

นิติบุคคลอาจเป็น "ผู้กระทำ" สำหรับความผิดที่กระทำโดยไม่ต้องมีเจตนา หากการกระทำนั้นเป็นของนิติบุคคลซึ่งได้กระทำไปตามอำนาจหน้าที่ ภายในขอบวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลและนิติบุคคลได้รับประโยชน์จากการนั้น นิติบุคคลย่อมจะต้องรับผิดทางอาญาสำหรับการกระทำนั้นด้วย

2.เกี่ยวกับการกระทำ

ปัญหาว่านิติบุคคลเป็นเพียงบุคคลสมมติ โดยสภาพย่อมไม่อาจกระทำการได้ด้วยตนเอง ปัญหาคือ จะถือเอาการกระทำของบุคคลใดและในพฤติการณ์เช่นใดมาเป็นการกระทำของนิติบุคคล ตามประมวลกฎหมายอาญาไม่ได้บัญญัติในเรื่องดังกล่าวเอาไว้ แต่จากแนวคำวินิจฉัยของศาลไทยนั้น นิติบุคคลจะต้องมีความรับผิดทางอาญาก็ต่อเมื่อความผิดทางอาญานั้น "ผู้แทนของนิติบุคคล" (ผู้แทนของนิติบุคคลนี้หมายความถึง ผู้ที่สามารถแสดงความประสงค์ของนิติบุคคลได้โดยอำนาจของตนเอง เช่น ผู้จัดการที่ได้รับการแต่งตั้งโดยกฎหมาย ข้อบังคับ หรือตราสารจัดตั้ง เช่น กรรมการผู้จัดการ ห้างหุ้นส่วนผู้จัดการ เป็นต้น) ได้กระทำไปในการดำเนินงานตามที่ประสงค์ของนิติบุคคลนั้นๆ และนิติบุคคลได้ประโยชน์จากการกระทำนั้นแล้ว ดังนั้นในทางกลับกัน หากการกระทำความผิดนั้นมิได้กระทำไปในกิจการที่อยู่ในขอบวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลแล้ว แม้ผู้แทนของนิติบุคคลตัดสินใจกระทำการลงไปก็หาได้มีผลให้นิติบุคคลต้องรับผิดด้วยไม่

3.เกี่ยวกับเจตนาและเจตนาพิเศษ

ตามแนววินิจฉัยของศาลไทย การกระทำและเจตนาที่จะเรียกว่าเป็นการกระทำและเจตนาของนิติบุคคลได้นั้นจะต้องเข้ากรณีดังต่อไปนี้

(1) บุคคลธรรมดาได้แสดงเจตนาซึ่งอยู่ในอำนาจหน้าที่

(2) ได้แสดงเจตนาไปในการดำเนินการตามวัตถุที่ประสงค์ของนิติบุคคล แต่ทั้งนี้จะต้องพิจารณาตามลักษณะความผิด พฤติการณ์แห่งการกระทำ และอำนาจหน้าที่ของผู้แทนนิติบุคคลประกอบกับวัตถุที่ประสงค์ของนิติบุคคลเป็นรายๆ ไป

(3) ได้กระทำไปเพื่อให้นิติบุคคลได้รับประโยชน์จากการกระทำนั้น

สรุปได้ว่าการที่ศาลพิพากษาลงโทษนิติบุคคลในกรณีที่ 3 นี้อาจเป็นการตีความล้ำหน้า โดยไม่มีกฎหมายมารองรับหรือสนับสนุนอย่างเพียงพอ คงมีเพียงแต่ตัวอย่างคดีที่เคยตัดสินมาก่อนหน้านี้เท่านั้น

ดังนั้น ตามแนววินิจฉัยของศาลไทยสำหรับความผิดทั้ง 3 ประเภท ดังได้กล่าวมานี้ นิติบุคคลจะต้องรับผิดทางอาญาสำหรับความผิดอาญาในกรณีดังต่อไปนี้

1. ความผิดที่กฎหมายบัญญัติให้ลงโทษนิติบุคคลโดยตรง
2. ความผิดที่กฎหมายบัญญัติตัวผู้รับผิดที่มีฐานะอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ
3. แม้ไม่มีกรณีความผิดในประเภทที่ 1,2 ก็ตาม นิติบุคคลก็อาจจะต้องรับผิดทางอาญาหากผู้แทนนิติบุคคลได้กระทำไปตามหน้าที่ ภายในขอบวัตถุที่ประสงค์ของนิติบุคคลและนิติบุคคลได้รับประโยชน์จากการนั้น

2. การลงโทษทางอาญาสำหรับนิติบุคคลในประเทศไทย

2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับการลงโทษทางอาญา

สืบเนื่องมาจากปัจจุบันนิติบุคคลในประเทศไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งหุ้นส่วนบริษัทมีจำนวนมากมายขึ้นอย่างเห็นได้ชัด และกรณีดังกล่าวมีความเกี่ยวพันกับความสงบเรียบร้อยของสังคมตลอดจนประโยชน์ของสาธารณชนทั่วไป ฉะนั้นเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการบังคับใช้กฎหมายเพื่อรักษาความสงบสุขของบ้านเมืองแล้ว การลงโทษนิติบุคคลจึงเป็นสิ่งจำเป็นและเป็นวิธีที่สร้างความปลอดภัยให้แก่สมาชิกในสังคมและเพื่อป้องกันมิให้นิติบุคคลแสวงหาประโยชน์ที่มิชอบด้วยกฎหมายในทุกๆ ด้าน

ปัญหาที่พบคือในมาตรา 2 แห่งประมวลกฎหมายอาญาได้บัญญัติว่า "บุคคลจักต้องได้รับโทษในทางอาญาต่อเมื่อได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้ในขณะกระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดนั้นต้องเป็นโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย" เป็นกรณีที่แสดงให้เห็นว่าประมวลกฎหมายอาญามุ่งที่จะใช้บังคับกับบุคคลธรรมดาซึ่งตรงกับวัตถุประสงค์ของทฤษฎีการลงโทษผู้กระทำผิดกฎหมายอาญา

2.2 <u>โทษสำหรับนิติบุคคล</u>

เมื่อโทษอาญา คือ ผลร้ายที่ผู้กระทำความผิดจะได้รับเพื่อตอบแทนการกระทำของผู้นั้นแล้ว ผลร้ายที่ผู้กระทำความผิดจะได้รับนั้นในระหว่างบุคคลธรรมดาและนิติบุคคลย่อมจะต้องมีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดเจน

2.2.1 <u>ข้อถกเถียงเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ในการลงโทษ</u>

โทษที่มีอยู่ไม่อาจบรรลุวัตถุประสงค์และบรรลุผลได้อย่างเต็มที่นักหากใช้กับนิติบุคคล เพราะผู้ได้รับผลกระทบอาจไม่ใช่ตัวกิจการของนิติบุคคลโดยตรง แต่เป็นบุคคลอื่น เช่น สมาชิกของนิติบุคคล หรือผู้ถือหุ้นนั่นเอง

2.2.2 <u>ข้อถกเถียงเรื่องโทษที่จะลงแก่นิติบุคคล</u>

ฝ่ายที่เห็นว่าโทษที่จะลงกับนิติบุคคลได้ต้องเป็นโทษเท่าที่กฎหมายเปิดช่องให้กระทำได้ พิจารณาจากสภาพแล้วโทษอาญาบางประการไม่สามารถบังคับใช้กับนิติบุคคลได้ในทางความเป็นจริงเนื่องจากสภาพแห่งโทษและสภาพของนิติบุคคลไม่เปิดช่องให้กระทำได้ เช่น โทษประหารชีวิต โทษจำคุก ฯลฯ อีกทั้งโทษปรับและโทษริบทรัพย์สินที่เหลือที่พอจะใช้บังคับกับนิติบุคคลนั้นย่อมน้อยเกินไป ไม่เกิดผลในการยับยั้งการกระทำความผิด การกำหนดโทษที่จะสามารถใช้บังคับกับนิติบุคคลได้จึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญและมีความละเอียดอ่อนมาก เนื่องจากประเทศไทยมีหลักการที่สำคัญในเรื่องเกี่ยวกับการลงโทษมากมาย อาทิ เช่น โทษเป็นเรื่องเฉพาะตัวบุคคลที่กระทำความผิดเท่านั้น การกำหนดความผิดย่อมต้องเป็นไปตามที่กฎหมายได้ระบุไว้อย่างชัดเจนและเปิดช่องให้กระทำได้ก็จะเป็นการง่ายต่อการพิจารณาของศาลในการกำหนดให้นิติบุคคลมีความรับผิดในทางอาญาได้ และหากมีการลงโทษอาญาในรูปแบบอื่นกับนิติบุคคล ก็จะทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ เช่น การพิพากษาประหารชีวิตนิติบุคคลซึ่งในทาง

ความเป็นจริงคือการยกเลิกกิจการนั้นจะเป็นการกระทบกระเทือนต่อผู้ที่มิได้กระทำความผิดด้วย เช่น พนักงาน หรือผู้ถือหุ้น เป็นต้น[10]

ซึ่งนักกฎหมายอีกฝ่ายที่มีความเห็นแย้งเห็นว่า การลงโทษนิติบุคคลในหลากหลายรูปแบบจะมีผลตอบสนองหลักการลงโทษทางอาญาที่ต้องเป็นการเฉพาะได้ดี คือ ทำให้นิติบุคคลได้รับโทษโดยตรง อันสามารถเปรียบได้กับการที่นิติบุคคลผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวได้รับโทษ บุคคลในครอบครัว เช่น ภรรยาและบุตรของผู้ต้องโทษนั้น ก็จะได้รับความเสียหายในทางทรัพย์สินและจิตใจไปด้วย นอกจากนั้นก็ยังเป็นการตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ที่ต้องการปราบปรามการกระทำความผิดของนิติบุคคลหรือทำให้ความผิดที่กระทำโดยนิติบุคคลลดน้อยลง กล่าวคือ จะทำให้นิติบุคคลใช้ความระมัดระวังเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิมอีกหลายเท่าตัวซึ่งเท่ากับส่งผลทำให้การยับยั้งการกระทำความผิดเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าเป็นความคิดที่มีเหตุมีผลโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานและหลักความคิดที่เกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการลงโทษและนโยบายทางอาญาในการยับยั้งการก่อให้เกิดการกระทำความผิดโดยนิติบุคคล

2.2.3 ประเภทของโทษที่ใช้กับนิติบุคคล

เมื่อพิจารณาจากรูปแบบของโทษอาญาที่มีใช้บังคับอยู่ในปัจจุบันนี้แล้ว จะเห็นได้ว่าเน้นหนักไปในทางปฏิบัติสำหรับบุคคลธรรมดาเสียมากกว่าที่จะใช้บังคับกับนิติบุคคล ดังนั้นปัจจัยประการสำคัญในการบังคับโทษ คือ โดยสภาพของตัวโทษนั้นเองจะต้องเปิดช่องให้สามารถบังคับต่อนิติบุคคลได้ในทางปฏิบัติ ซึ่งประเทศไทยยังไม่มีโทษในรูปแบบใหม่ๆ ที่จะมาบังคับใช้กับนิติบุคคลอย่างหลากหลายเหมือนกับในต่างประเทศที่มีพัฒนาการในส่วนนี้ไปมากแล้ว

2.2.3.1 ตามประมวลกฎหมายอาญา

แม้ว่าในประมวลกฎหมายอาญาของประเทศไทยมิได้มีการกำหนดโทษที่จะลงแก่นิติบุคคลไว้โดยตรง แต่จากสภาพของโทษและจากทางปฏิบัติของประเทศไทยโดยส่วนมาก โทษที่เคยมีการบังคับใช้ต่อนิติบุคคลนั้น คือโทษอาญา 2 ใน 5 ประการตามประมวลกฎหมายอาญา นั่นคือ โทษปรับ และโทษริบทรัพย์สินเท่านั้น ส่วนโทษอื่นไม่สามารถบังคับใช้กับตัวนิติบุคคลได้โดยตรง

---

[10]Joseph F. Francis, "Criminal Responsibility of the Corporation", Illinois Law Review, (1924), pp.314-316,320-321 อ้างในสุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล "ความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล," วารสารนิติศาสตร์ ปีที่ 23 ฉบับที่ 3 (2536) น.528.

(1) โทษปรับ

โทษปรับเป็นโทษหลักที่นิยมใช้กับนิติบุคคล เพราะเป็นโทษอาญาที่มีสภาพเปิดช่องให้ลงต่อนิติบุคคลได้อีกทั้งยังกระทบต่อสิ่งที่นิติบุคคลหวงแหนมากนั่นคือทรัพย์สินของนิติบุคคล แต่อย่างไรก็ตามมีข้อที่น่าสังเกตว่าหากจะกำหนดโทษปรับน้อยเกินไปย่อมเกิดความไม่เหมาะสมในทางความเป็นจริง เพราะอาจทำให้โทษไม่ได้สัดส่วนที่สมควรกับความผิดที่มีการก่อให้เกิดขึ้นไปแล้ว แต่หากมีการกำหนดค่าปรับที่มีจำนวนที่สูงจนเกินไปนั้น ก็อาจก่อให้เกิดปัญหาที่เป็นช่องว่างของกฎหมายอีกประการหนึ่ง นั่นคือหากนิติบุคคลไม่สามารถชำระค่าปรับได้ก็อาจถูกยึดทรัพย์แทนค่าปรับซึ่งหากนิติบุคคลไม่มีทรัพย์ที่จะให้ยึดด้วยแล้วก็อาจถูกกำหนดให้ต้องทำงานบริการสังคม นอกจากนี้หนทางสุดท้ายของนิติบุคคลยังปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายอาญาที่ได้กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการไม่สามารถชำระค่าปรับนี้ไว้ในมาตรา 29-30 ที่เป็นเรื่องของการกักขังแทนค่าปรับ กล่าวคือเป็นการเลือกใช้รูปแบบของโทษที่เป็นการกระทำต่อเสรีภาพแทนรูปแบบของการลงโทษที่เป็นการกระทำต่อทรัพย์สินของผู้กระทำความผิด ซึ่งหากผู้ที่กระทำความผิดเป็นบุคคลธรรมดาย่อมไม่มีปัญหาให้ต้องพิจารณาอยู่แล้ว เพราะกฎหมายกำหนดขึ้นมาเพื่อมุ่งหมายจะใช้แก้ปัญหาที่บุคคลธรรมดาไม่สามารถจ่ายค่าปรับตามคำพิพากษาของศาลได้เต็มทั้งจำนวน ให้ถูกกักขังแทนค่าปรับตามอัตราโทษที่กฎหมายกำหนด ดังนั้น กรณีที่จะเกิดช่องว่างของกฎหมายก็คือกฎหมายมีวิธีการใดบ้างที่จะแก้ไขปัญหาการไม่สามารถชำระค่าปรับของนิติบุคคล วิธีการประกันภัยค่าปรับที่ประเทศอังกฤษใช้บังคับกับนิติบุคคลเป็นอีกหนึ่งมาตรการที่มีความน่าสนใจและเป็นตัวอย่างอีกกรณีหนึ่งที่มีการนำมาปฏิบัติต่อนิติบุคคล วิธีการนี้เป็นวิธีการที่มีความทันสมัยและไม่ได้มีกลไกที่ยุ่งยากจนเกินไป นั่นคือ มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ ซึ่งความเป็นไปได้ในทางปฏิบัตินี้ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการออกกฎหมายประการหนึ่งประการใดก็ตามขึ้นมาบังคับใช้

(2) โทษริบทรัพย์สิน

ในประเทศไทยการริบทรัพย์สินที่ใช้ในการกระทำความผิดและทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 33 ได้ใช้ปฏิบัติกันมานานแต่แนวทางของโทษยังแคบมากดังปรากฏในรายงานของเจ้าหน้าที่เสมอว่าการปราบปรามการกระทำผิดทางศุลกากร แร่ ป่าไม้ และยาเสพติด ไม่ได้ผลเพราะมีการใช้โทษริบทรัพย์แคบเกินไป[11]

---

[11]ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒนศานต์, " โทษทางอาญาทางเศรษฐกิจ, " วารสารนิติศาสตร์ ปีที่ 23 ฉบับที่ 3 (กันยายน 2536) น.580.

สำหรับทรัพย์สินที่ใช้ในการกระทำความผิดนั้น ถ้าเป็นทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดเองก็ไม่เป็นปัญหา ถ้าเป็นทรัพย์สินของบุคคลที่สามจะมีปัญหาเสมอว่าจะริบได้เพียงใด ในกฎหมายไทยวางหลักไว้ชัดเจนว่าบุคคลที่สามต้องรู้เห็นเป็นใจด้วยเท่านั้นมิเช่นนั้นจะถือว่าขัดต่อหลักรัฐธรรมนูญของไทย (ตามคำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ ที่ ต.3-2494 ลงวันที่ 29 มกราคม 2494) แต่แค่ไหนเพียงใดนั้นที่จะถือว่าเป็นการรู้เห็นเป็นใจยังไม่มีการตีความเอาไว้แน่ชัด และจะหมายรวมถึงกรณีที่ตนมีเหตุอันควรสงสัยว่าจะมีการกระทำความผิดด้วยหรือไม่[12]

สำหรับในแง่ของทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด ตัวอย่างคดีมีไม่มากนักที่จะมั่นใจว่ามีความหมายเพียงใด หากมีการเปลี่ยนสภาพเป็นทรัพย์สินอื่นแล้วจะยังคงริบได้หรือไม่แต่อย่างไรก็ตามจากแนวคำพิพากษาฎีกาเก่าๆ พอจะชี้ให้เห็นได้ว่ากฎหมายไทยยึดหลักความย้อนหลังไปในขณะกระทำความผิด แต่หากเปลี่ยนสภาพไปหลายครั้งและเกิดดอกผลขึ้นก็ยังไม่มีความชัดแจ้งว่าจะริบได้เพียงใด

นอกจากนี้ยังปัญหาที่ว่า หากนิติบุคคลที่ถูกริบทรัพย์สินนั้นเป็นนิติบุคคลที่มีขนาดใหญ่และมีทุนทรัพย์มาก นิติบุคคลนั้นอาจสามารถกลับมาครอบครองเป็นเจ้าของทรัพย์สินที่ถูกริบได้อีกครั้งขึ้นอยู่กับศักยภาพทางการเงินของนิติบุคคลนั้นๆ ยกตัวอย่างเช่น[13] ความผิดเกี่ยวกับป่าสงวนแห่งชาติ ทรัพย์ที่ได้มาจากการกระทำความผิดอันได้แก่ ไม้หรือของป่าที่ผู้กระทำความผิดลักลอบตัดหรือนำออกจากเขตหวงห้ามแล้วถูกศาลสั่งริบ ทรัพย์สินที่ถูกริบเหล่านั้นโดยหลักแล้วจะต้องตกเป็นของแผ่นดินตามหลักกฎหมายอาญามาตรา 35 แต่กรณีที่เป็นไม้ที่ถูกริบตาม พ.ร.บ. ป่าสงวนแห่งชาตินี้ กฎหมายให้อำนาจองค์กรอุตสาหกรรมป่าไม้ที่จะจำหน่ายจ่ายโอนได้ซึ่งทำให้ผู้กระทำความผิด เช่น นิติบุคคลหรือเจ้าของกิจการที่เกี่ยวข้องกับไม้สามารถอาศัยโอกาสนำไม้นั้นคืนมาจากการถูกริบได้อีก กล่าวคือ อาจกระทำโดยการไปซื้อหรือประมูลคืนมาจากองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้อีกต่อหนึ่ง ซึ่งเป็นการยากที่ทางราชการจะตรวจสอบและป้องกันได้อย่างทั่วถึง ทำให้นิติบุคคลสามารถบรรลุความต้องการของตนได้อย่างไม่ลำบากมากนัก

---

[12]โปรดดูรายละเอียดในชัยวัฒน์ วงศ์วัฒนศานต์, "โทษริบทรัพย์", วารสารกฎหมาย ฉบับที่ 12 (2531) น.101-102.

[13]อภิวรรณ โพธิ์บุญ อักษรสุวรรณ , "ความผิดที่กระทำโดยนิติบุคคล : ศึกษาเฉพาะโทษที่จะลงแก่นิติบุคคล," (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543), น.72.

ฉะนั้น อาจกล่าวได้ว่า โทษริบทรัพย์สินที่ใช้ในประเทศไทยในปัจจุบันให้ผลเป็นที่น่าพึงพอใจกับบุคคลธรรมดา กล่าวคือ หากมีการกระทำความผิดโดยบุคคลธรรมดาและบุคคลธรรมดานั้นถูกพิพากษาให้ต้องถูกริบทรัพย์ การริบทรัพย์นั้นส่งผลกระทบไม่น้อยต่อบุคคลธรรมดา คือทำให้เกิดการสูญเสียทรัพย์นั้นไปเป็นของรัฐซึ่งส่งผลต่อความเกรงกลัวของบุคคลธรรมดาที่จะเสี่ยงกระทำความผิดใดๆ ให้ต้องถูกริบทรัพย์สิน

ในทางกลับกัน โทษประเภทนี้กลับได้รับผลไม่ค่อยเป็นที่น่าพึงพอใจเมื่อนำมาเปรียบเทียบกับผลที่เกิดต่อบุคคลธรรมดา เพราะนิติบุคคลยังสามารถหาช่องทางให้ได้ทรัพย์ที่ถูกริบไปแล้วกลับคืนมาเป็นของตนเพื่อประโยชน์ในการใช้ประกอบกิจการและหากำไรได้ดังเดิม

2.2.3.2 ตามกฎหมายอื่น

นอกเหนือไปจากกรณีตามประมวลกฎหมายอาญาแล้ว กรณีที่มีพระราชบัญญัติกำหนดความรับผิดของนิติบุคคลไว้โดยเฉพาะเท่านั้น จึงจะมีการกำหนดโทษสำหรับนิติบุคคลเอาไว้ ซึ่งส่วนมากมักจะเป็นโทษปรับที่มีระวางโทษสูงกว่ากรณีทั่วไป ดังตัวอย่าง พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ.2542 ในมาตรา 61 ที่กำหนดระวางโทษปรับไว้ค่อนข้างสูงนั่นคือกำหนดไว้สองแสนบาทถึงหนึ่งล้านบาท

2.3 การใช้ดุลพินิจของศาลในการกำหนดโทษสำหรับนิติบุคคล

จากแนวทางของคำพิพากษาฎีกา สามารถวางหลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยถึงกรณีที่นิติบุคคลจะต้องรับผิดในทางอาญาดังนี้[14]

1) ต้องเป็นการกระทำของผู้แทนนิติบุคคล

2) ผู้แทนนิติบุคคลต้องกระทำการภายในขอบเขตอำนาจหน้าที่ของผู้แทนในการดำเนินการตามวัตถุประสงค์และเพื่อประโยชน์ของนิติบุคคลนั้น

3) สภาพความผิดและลักษณะแห่งโทษเปิดช่องให้กระทำต่อนิติบุคคลได้

ปัญหาที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากความไม่ชัดเจนของกฎหมายและถ้อยคำในตัวบทกฎหมายบางประการก่อให้เกิดความไม่ชัดเจนแน่นอนในการบังคับและปรับใช้กฎหมาย เช่นกรณีที่กฎหมายกำหนดให้บุคคลที่มีฐานะอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นผู้ต้องรับผิดทางอาญา ตัวอย่างเช่น

---

[14]สุนัย มโนมัยอุดม, "ความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล," ดุลพาห ปีที่ 31 เล่มที่ 4, (2527) น.21.

นายจ้างซึ่งกรณีดังกล่าวนายจ้างอาจหมายถึงบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลก็ได้ แต่กฎหมายกลับไม่ได้แยกประเภทของโทษที่จะใช้บังคับกับบุคคลธรรมดาและนิติบุคคลแยกต่างหากจากกัน นั่นคือโทษที่กำหนดไว้มักเป็นไปสำหรับบุคคลธรรมดานั่นคือมีโทษที่ไม่สูงมากนัก รวมทั้งมีโทษบางประการที่สามารถบังคับกับบุคคลธรรมดาเท่านั้น ไม่สามารถบังคับกับนิติบุคคลได้เช่นระวางโทษจำคุก เป็นต้น

ดังนั้นเมื่อมีกรณีนิติบุคคลเป็นผู้กระทำความผิดในฐานนั้นขึ้น ศาลผู้ซึ่งมีหน้าที่ปรับใช้กฎหมายไปตามตัวบทจึงสามารถบังคับใช้ได้เท่าที่สภาพแห่งโทษที่กฎหมายนั้นๆ บัญญัติไว้จะเปิดช่องให้ทำได้ ซึ่งย่อมเป็นได้เฉพาะแต่โทษปรับเท่านั้น ซึ่งหากจะเปรียบเทียบกับกรณีที่บุคคลธรรมดาเป็นผู้กระทำความผิดฐานเดียวกันนั้น โทษที่ศาลสามารถบังคับได้คือระวางโทษทั้งจำคุกและปรับซึ่งย่อมก่อให้เกิดความไม่เสมอภาคและไม่เป็นธรรมอย่างมากขัดต่อหลักการ "ความเสมอภาคต่อหน้ากฎหมาย"

นอกจากนี้ในกรณีที่กฎหมายกำหนดให้บุคคลทั่วไปเป็นผู้รับผิดทางอาญาโดยใช้คำว่า "ผู้ใด" ศาลไทยได้เคยวินิจฉัยว่านิติบุคคลก็อาจรับผิดได้เช่นกัน[15] แต่ศาลไทยก็สามารถลงได้เฉพาะแต่โทษปรับเท่านั้น โดยไม่สามารถลงโทษอื่น เช่นจำคุกได้

อีกกรณีหนึ่งที่น่าสนใจและเป็นข้อที่ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การที่ไม่มีกฎหมายกำหนดหลักการในบางกรณีให้แน่นอนแล้วเมื่อมีคำพิพากษาออกมา อาจทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างมากมาย เช่น กรณีคำพิพากษาฎีกาที่ 3446/2537 ที่ศาลวินิจฉัยลงโทษบุคคลในความผิดฐานประมาทเป็นเหตุให้คนตาย ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 291 ซึ่งมีระวางโทษทั้งจำคุกและปรับ แต่เป็นที่แน่นอนว่าศาลย่อมสามารถลงได้แค่เพียงโทษปรับเท่านั้น

อาจสรุปได้ว่าที่เป็นเช่นนี้เพราะไม่มีการกำหนดหลักเกณฑ์ความรับผิดของนิติบุคคลไว้ให้ชัดเจนเพียงพอ รวมทั้งไม่มีการแยกแยะผู้กระทำความผิดที่เป็นนิติบุคคลและบุคคลธรรมดาออกจากกันรวมทั้งไม่มีการกำหนดโทษอาญาสำหรับนิติบุคคลไว้อย่างเหมาะสมตามผลร้ายที่ควรได้รับ

นอกจากนี้ ศาลไทยยังมุ่งเน้นที่การแก้ปัญหาเรื่องการลงโทษนิติบุคคลให้ได้เพียงอย่างเดียว โดยมิได้ให้ความสำคัญในเรื่องของวัตถุประสงค์ของการลงโทษนิติบุคคลแต่อย่างใด ซึ่งในเรื่องวัตถุประสงค์ในการลงโทษนิติบุคคลนั้นมีความสำคัญมาก เพราะหากศาลบังคับใช้การลงโทษที่ไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือเจตนารมณ์ของกฎหมาย อาจทำให้การลงโทษไม่ก่อ

---

[15]คำพิพากษาฎีกาที่ 787-788/2506, เนติบัณฑิตยสภา, น.1341.

ประโยชน์หรือให้ผลตามที่กฎหมายประสงค์แต่อย่างใด ซึ่งวัตถุประสงค์ของการลงโทษนั้นมีเพื่อควบคุมนิติบุคคลที่มีอยู่เป็นจำนวนมากรวมถึงเพื่อแก้ไขนิติบุคคลที่กระทำความผิดให้ปรับตนใหม่เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม เพื่อประโยชน์สาธารณะและเพื่อความสงบสุขเรียบร้อยของสังคมด้วย

2.4 มาตรการอื่นที่ใช้สำหรับนิติบุคคล

เป็นรูปแบบวิธีปฏิบัติที่มีขึ้นเพื่อทดแทนและส่งเสริมการใช้โทษอาญาในกรณีที่โทษทางอาญาอาจไม่เหมาะสมกับสภาพความผิดและสภาพของนิติบุคคล มาตรการดังกล่าวเป็นอีกทางเลือกเพื่อแก้ไขปัญหาและสร้างความสงบสุขให้สังคม

2.4.1 มาตรการเพื่อความปลอดภัย

มาตรการเพื่อความปลอดภัย หรืออีกนัยหนึ่งคือวิธีการเพื่อความปลอดภัยตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 39 บัญญัติว่า "วิธีการเพื่อความปลอดภัย มีดังนี้

1. กักกัน
2. ห้ามเข้าเขตที่กำหนด
3. เรียกประกันทัณฑ์บน
4. คุมตัวไว้ในสถานพยาบาล
5. ห้ามประกอบอาชีพบางอย่าง "

วิธีการเพื่อความปลอดภัยนี้ถูกกำหนดขึ้นเพื่อใช้กับบุคคลธรรมดาเท่านั้นเหมือนกับโทษตามมาตรา 18 แต่แตกต่างกันที่สภาพบังคับ กล่าวคือ[16] โทษนั้นเป็นการลงโทษต่อผู้กระทำความผิดที่มีการกำหนดไว้ตายตัวล่วงหน้าโดยคำพิพากษาลงโทษต้องเป็นคำพิพากษาถึงที่สุดและโทษจะถูกกำหนดตามสัดส่วนของความผิดและทำให้รู้สึกว่าเป็นการเสื่อมเสียเกียรติ แต่วิธีการเพื่อความปลอดภัยคำนึงถึงลักษณะหรือสภาพของบุคคลที่เรียกว่าสภาพที่เป็นอันตราย โดยไม่ได้มีการกำหนดลักษณะตายตัวไว้ล่วงหน้าและไม่ได้กำหนดตามความหนักเบาแห่งความผิด สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามสภาพที่เป็นอันตราย อีกทั้งไม่ถือว่าเป็นการเสื่อมเสียเกียรติแต่อย่างใด

---

[16]โกเมน ภัทรภิรมย์, "คำบรรยายประมวลกฎหมายอาญา : ลักษณะและวิธีการเพื่อความปลอดภัย," วารสารอัยการ ปีที่ 14 ฉบับที่ 163 (กันยายน 2534) น.70.

วิธีการเพื่อความปลอดภัยไม่ใช่โทษแต่เป็นเพียงมาตรการที่ใช้บังคับกับผู้กระทำผิดได้อีกวิธีหนึ่งในกรณีที่ใช้โทษเพียงอย่างเดียวแล้วไม่เหมาะสม หรือโทษที่ใช้อยู่แล้วไม่เพียงพอต่อการป้องกันอาชญากรรม เนื่องจากมาตรการเพื่อความปลอดภัยมีความสำคัญต่อพฤติกรรมของผู้กระทำความผิดอยู่ไม่น้อย แต่อย่างไรก็ตามมาตรการนี้เป็นทางเลือกที่นิยมใช้กับบุคคลธรรมดามากกว่านิติบุคคล

วิธีการเพื่อความปลอดภัยที่สามารถใช้กับนิติบุคคลมีอยู่ 3 ประการ คือ

(1) การห้ามเข้าเขตที่กำหนด (มาตรา 44 ประมวลกฎหมายอาญา)

(2) การเรียกประกันทัณฑ์บน (มาตรา 46 ประมวลกฎหมายอาญา) และ

(3) การห้ามประกอบอาชีพบางอย่าง (มาตรา 50 ประมวลกฎหมายอาญา)

จะเห็นได้ว่ามาตรการเพื่อความปลอดภัยเป็นการป้องกันล่วงหน้าเพื่อไม่ให้เกิดการกระทำความผิดหรือเกิดขึ้นแต่มีความรุนแรงน้อยลง ต่างกับโทษซึ่งเป็นสภาพบังคับทางกฎหมายที่มีผลใช้บังคับภายหลังจากที่มีการกระทำความผิดเกิดขึ้นแล้วมีการฟ้องร้องให้มีคำพิพากษาลงโทษ

ตามกฎหมายไทยนับจากอดีตถึงปัจจุบันมักไม่ค่อยนิยมใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยอย่างแพร่หลายโดยเฉพาะอย่างยิ่งการบังคับใช้กับนิติบุคคลดังเช่นบางประเทศที่ใช้ระบบซีวิลลอว์ เช่น ประเทศฝรั่งเศสที่มีการใช้มาตรการเพื่อความปลอดภัยในนามของโทษต่อนิติบุคคลอย่างแพร่หลายและมีหลากหลายรูปแบบที่นำมาเลือกใช้ เช่น การห้ามเข้าเขตที่กำหนด การห้ามประกอบอาชีพหรือทำการบางอย่าง การปิดสถานประกอบการ เป็นต้น

2.4.2 <u>มาตรการคุมประพฤติ</u>

คุมประพฤติ (Probation) หมายถึงการทดสอบหรือพิสูจน์ ดังนั้นการคุมประพฤติก็เท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้กระทำความผิดได้พิสูจน์หรือทดสอบตัวเองว่าจะสามารถกลับใจเป็นพลเมืองที่ดีของสังคมต่อไปได้หรือไม่[17] ซึ่งในปัจจุบันความหมายของการคุมประพฤติได้เปลี่ยนไปเป็นการที่ผู้กระทำความผิดไม่จำต้องถูกควบคุมอิสรภาพในเรือนจำเสมอไปแต่ต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของพนักงานคุมประพฤติแทน โดยมีกำหนดระยะเวลาและอยู่ภายใต้หลักเกณฑ์ที่ผู้ถูกคุมประพฤติจะต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด เป็นการผสมผสานกันระหว่างการลงโทษและการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด เพราะการที่ถูกควบคุมโดยพนักงานคุมประพฤติก็ก่อให้เกิดผลร้ายต่อ

---

[17]สมคิด ศรีสังคม, "การคุมประพฤติเด็กและเยาวชน," (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2504), น.53.

ผู้กระทำความผิดคล้ายกับโทษที่เป็นการจำกัดอิสรภาพ เพียงแต่สภาพบังคับต่างกันตรงที่ผู้กระทำความผิดไม่ต้องอยู่ในเรือนจำเท่านั้น วิธีการนี้นิยมใช้มากขึ้นในปัจจุบันแต่อย่างไรก็ดีจากลักษณะของวิธีการแล้วเป็นที่เห็นได้ชัดว่าวิธีการนี้นิยมใช้กับบุคคลธรรมดา เหตุที่มีความแตกต่างกับในประเทศสหรัฐอเมริกาเนื่องมาจากการกำหนดหลักเกณฑ์ของกฎหมายที่แตกต่างกันออกไป เช่นเรื่องเงื่อนไขในการรอการลงโทษตามกฎหมายไทย ตัวอย่างเช่น นิติบุคคลที่ได้รับโทษปรับไม่สามารถรอการลงโทษได้เพราะโทษปรับรอการลงโทษไม่ได้ เป็นต้น

2.4.3 <u>การให้นิติบุคคลบริการสังคม</u>

เมื่ออาชญากรรมที่นิติบุคคลก่อให้เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อความเสียหายของสาธารณะเป็นอย่างมาก ทั้งทางด้านทรัพย์สินและความปลอดภัยในชีวิต เช่น กรณีมีการรับเหมาก่อสร้างทางจราจรต่างๆ หากนิติบุคคลไม่ระมัดระวังหรือตรวจสอบสภาพเครื่องมือเครื่องใช้ตามสมควรแล้วอาจก่อให้เกิดความเสียหายอย่างใหญ่หลวงที่มิอาจประเมินค่าได้ มาตรการนี้เป็นเสมือนการให้นิติบุคคลไถ่โทษจากการก่อความเสียหายขึ้น นั่นคือ เมื่อก่อความเสียหายต่อสังคมได้ก็ควรทำตนให้เป็นประโยชน์โดยการสละเวลาบริการสังคมกลับคืนบ้าง แม้จะไม่ใช่วิธีการที่รุนแรงและได้สัดส่วนทัดเทียมกับความผิดพลาดที่ก่อให้เกิดความเสียหายขึ้นก็ตามแต่การให้นิติบุคคลบริการสังคมย่อมก่อให้นิติบุคคลสูญเสียเวลาที่จะไปประกอบการให้เกิดผลกำไรให้แก่กิจการเพราะต้องใช้เวลาที่มีแบ่งมาทำงานเพื่อบริการสังคม

อย่างไรก็ตาม ในประเทศไทยไม่ได้ใช้วิธีการนี้อย่างแพร่หลายเช่นในสหรัฐอเมริกาเพราะเป็นเพียงหนึ่งในเงื่อนไขการคุมประพฤติเท่านั้น รวมทั้งประเทศไทยขาดบุคลากรและประสบการณ์ทางด้านนี้ มาตรการดังกล่าวจึงเป็นที่นิยมในต่างประเทศเท่านั้น

2.4.4 <u>การใช้มาตรการเสริมในทางอาญา</u>

มาตรการเสริมในทางอาญา[18] โดยลักษณะภายนอกแม้จะเป็นผลร้ายเช่นเดียวกับโทษอาญา แต่ไม่ได้มุ่งที่จะตอบแทนการกระทำผิด เพราะการกระทำผิดได้ถูกตอบแทนไปแล้วโดยโทษอาญาและลักษณะของผลร้ายจะเป็นเรื่องของสิทธิในทางแพ่งและสิทธิทางการเมืองการปกครองซึ่งตามกฎหมายอาญาปัจจุบันของหลายๆ ประเทศได้แยกออกจากโทษอาญา เช่น เยอรมนีและ

---

[18]วาทิน หนูเกื้อ, "มาตรการเสริมในทางอาญา," (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539), น.43-44.

ญี่ปุ่น อีกทั้งโดยลักษณะภายในที่ไม่มีลักษณะแอบแฝงที่ต้องการตำหนิผู้กระทำผิดเพราะมาตรการดังกล่าวเป็นผลสืบเนื่องจากการกระทำผิดโดยผลของกฎหมายหรือโดยคำพิพากษาของศาลภายหลังจากที่ศาลตำหนิผู้กระทำความผิดโดยการลงโทษอาญาไปแล้วเท่านั้น บุคคลที่ถูกใช้มาตรการเป็นได้ทั้งบุคคลธรรมดาและนิติบุคคล เว้นแต่ลักษณะของมาตรการจะไม่สามารถกระทำได้โดยสภาพ ส่วนบุคคลที่เป็นผู้ใช้มาตรการนี้ โดยลักษณะแล้วสามารถใช้ได้ทั้งในระดับศาลและระดับเจ้าพนักงาน แต่ในความหมายนี้ หมายถึงมาตรการที่ใช้โดยคำพิพากษาของศาลหรือโดยผลของกฎหมายเท่านั้น ส่วนมาตรการที่ใช้โดยเจ้าพนักงานถือเป็นมาตรการทางฝ่ายปกครอง

ในด้านวัตถุประสงค์ของมาตรการนั้นสามารถอธิบายได้ 3 ประการ คือ

(1) เพื่อเป็นการเยียวยาความเสียหาย การเยียวยาความเสียหายในทางอาญาต่างจากการชดใช้ค่าเสียหายในทางแพ่ง เพราะเป็นความเสียหายที่เกิดขึ้นโดยมีความเกี่ยวข้องกับส่วนรวมหรือสาธารณชนทำให้จำเป็นต้องรีบเยียวยาโดยด่วนที่สุด ในอีกด้านหนึ่ง โทษอาญาถือเป็นมาตรการที่เรียกว่า Prohibitory Measure คือเป็นการห้ามกระทำการแต่มิได้กำหนดหรือสั่งว่าผู้กระทำความผิดจะต้องกระทำสิ่งใดบ้างเพื่อแก้ไขความผิดของตนในอดีต ดังนั้นในระยะหลังมานี้พระราชบัญญัติบางฉบับจึงมีการนำมาตรการบางอย่างมาเสริมโทษอาญาที่เรียกว่า Prescriptive Measure เช่นการโฆษณาข้อความเพื่อแก้ไขความผิด ซึ่งเป็นการเยียวยาความเสียหายที่เร่งด่วนวิธีการหนึ่ง

(2) เพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการบังคับใช้กฎหมาย ซึ่งหากจะพิจารณาบทบาทของกฎหมายอาญาที่มีต่อบรรดากฎหมายทั้งหลายแล้วจะเห็นว่ากฎหมายอาญาเป็นกฎหมายที่ทำหน้าที่เป็นมาตรการบังคับของกฎหมายสาขาอื่น ๆ ทั้งกฎหมายมหาชนและกฎหมายเอกชน นักกฎหมายในคริสต์ศตวรรษที่ 19 จึงมีความเห็นว่ากฎหมายอาญานั้นเป็นมาตรการบังคับ(Sanction) ของกฎหมายอื่นๆ ทั้งหมดมากกว่าที่จะเป็นกฎหมายสาขาหนึ่งสาขาใดโดยเฉพาะ[19] จากถ้อยคำดังกล่าวหากพิจารณาจากกฎหมายอาญาภาคความผิดแล้วจะเห็นว่ามีความสอดคล้องอยู่เพราะโทษและมาตรการบังคับในทางอาญานั้นได้เข้ามาสนับสนุนค้ำจุนสิทธิหน้าที่ที่กำหนดไว้ทั้งในกฎหมายแพ่ง กฎหมายปกครอง กฎหมายรัฐธรรมนูญ กฎหมายภาษีอากร ฯลฯ ด้วยเหตุนี้เองในความผิดบางประเภทนอกจากจะมีโทษอาญาเป็นมาตรการบังคับแล้วยังคงมีมาตรการบังคับของกฎหมายนั้นๆ ไว้อีกด้วยเพื่อประสิทธิภาพในการบังคับใช้กฎหมาย

---

[19]โกเมน ภัทรภิรมย์, "กฎหมายอาญา:กฎหมายบริวารหรือกฎหมายอิสระ," วารสารกฎหมาย ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (2518) น.92.

ความผิดส่วนมากเป็นความผิดอาญาเพราะกฎหมายห้าม (mala prohibita) เช่นกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคซึ่งนอกจากจะมีโทษอาญา เช่น โทษปรับแล้วยังมีมาตรการเสริม เช่นให้ศาลสั่งหรือกำหนดให้จำเลยเปิดเผยข้อมูลเพิ่มเติม หรือแก้ไขข้อเท็จจริงให้ถูกต้องด้วยวิธีการต่างๆ[20] ทั้งนี้เพราะผู้กระทำความผิดส่วนมากเป็นนิติบุคคลโดยปกติจะลงโทษอาญาโดยทั่วไปไม่ได้ โทษอาญาที่สามารถนำไปใช้ได้ คือ โทษปรับและริบทรัพย์สิน ซึ่งโทษปรับก็ไม่มีผลทางเศรษฐกิจต่อนิติบุคคลนั้นเพราะโทษปรับขาดความรับรู้จากสาธารณชน (Publicity Sanction) ทำให้ประชาชนไม่เข้าใจและหลงเชื่อมีศรัทธาในนิติบุคคลซึ่งเป็นจำเลยต่อไป ในกรณีเช่นนี้ ปัจจุบันมีหลายประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย และแคนาดาได้บัญญัติกฎหมายกำหนดให้จำเลยประกาศความผิดของตนให้ประชาชนทราบ นอกเหนือจากโทษทางอาญาทั้งในระดับกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคและระดับศาล[21]

(3) เพื่อป้องกันการกระทำความผิดซ้ำ ตัวอย่างของกรณีนี้ คือ การสั่งพักใบอนุญาต ซึ่งเป็นเรื่องของสิทธิทางการเมืองการปกครองจึงมักปรากฏอยู่ในกฎหมายปกครองต่างๆ[22] การตัดสิทธิบางอย่าง และการให้ทำลายสิ่งซึ่งเป็นเหตุแห่งความผิด (ดูประมวลกฎหมายอาญามาตรา 332 (1) "ให้ยึดและทำลายวัตถุหรือส่วนของวัตถุที่มีข้อความหมิ่นประมาท") เป็นต้น

มาตรการเสริมในทางอาญาของกฎหมายไทย ได้บัญญัติไว้เป็นหลักการในประมวลกฎหมายอาญา 3 ลักษณะ คือ[23]

1) การลดสิทธิผู้กระทำความผิดบางโอกาส ตามมาตรา 49 วรรคแรก และมาตรา 56 วรรคสอง

---

[20]รองพล เจริญพันธุ์, "การใช้โทษปรับเป็นมาตรการ," วารสารนิติศาสตร์ ปีที่ 10 ฉบับที่ 2 : 325-327.

[21]*เพิ่งอ้าง*

[22]การสั่งพักและการเพิกถอนใบอนุญาตอื่นๆ มีบัญญัติไว้เป็นตัวอย่าง เช่นในพระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ.2535 มาตรา 39 ให้อำนาจปลัดกระทรวงหรือผู้ได้รับมอบหมายจากปลัดกระทรวงให้สั่งปิดโรงงานได้ และกรณีที่เป็นโรงงานจำพวกที่สามให้คำสั่งปิดโรงงานดังกล่าวมีผลเป็นการเพิกถอนใบอนุญาตด้วย

[23]โปรดดูรายละเอียดใน วาทิน หนูเกื้อ, "มาตรการเสริมในทางอาญา," *อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 13* , น.98.

2) การให้ยึดและทำลายวัตถุหรือส่วนของวัตถุที่มีข้อความหมิ่นประมาท ตามมาตรา 332(1)

3) การให้โฆษณาคำพิพากษา ตามมาตรา 332(2)

หลักในการใช้มาตรการเสริมในทางอาญานี้ประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาไม่ได้กำหนดวิธีการบังคับใช้มาตรการดังกล่าวไว้เป็นการเฉพาะ เพราะไม่ถือเป็นโทษอาญาและไม่ใช่วิธีการเพื่อความปลอดภัยด้วย จึงต้องนำเอาประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับโดยอนุโลมตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 15 ส่วนในด้านวิธีการนำเอามาตรการนี้มาใช้บังคับจะต้องดำเนินการเช่นเดียวกับโทษอาญาเพราะเป็นผลร้ายต่อผู้กระทำความผิดโดยสภาพ นั่นคือ ต้องมีการกระทำความผิดและมีการพิสูจน์ความผิดของจำเลยผ่านกระบวนการยุติธรรมทางศาลแล้ว อีกทั้งต้องเป็นไปตามกฎหมายด้วยเพราะถึงอย่างไรก็ตามมาตรการดังกล่าวก็เป็นการจำกัดตัดทอนสิทธิของบุคคล ฉะนั้นต้องมีกฎหมายให้อำนาจไว้จึงจะสามารถใช้ได้ตามหลักกฎหมายของประเทศที่ปกครองแบบนิติรัฐซึ่งถือเป็นหลักการที่สำคัญในการให้ความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลในรัฐ

มาตรการเสริมในทางอาญานี้มีข้อแตกต่างกันอยู่ในระหว่างระบบ Common Law และระบบ Civil Law คือ[24]

1.) ในระบบ Common Law จะไม่บัญญัติไว้ในบททั่วไปของประมวลกฎหมายอาญา แต่จะบัญญัติไว้ในภาคความผิดของกฎหมายอาญาต่างๆ ที่ประสงค์จะใช้มาตรการเหล่านั้น โดยไม่ได้ระบุว่าเป็นมาตรการประเภทใด ต้องพิจารณาจากลักษณะอันแท้จริงและความประสงค์ในการนำมาตรการนั้นไปใช้จึงจะรู้ว่าเป็นมาตรการประเภทใด ส่วนในระบบ Civil Law จะบัญญัติมาตรการบังคับทางอาญาไว้ในบททั่วไปของประมวลกฎหมายอาญา และระบุชัดเจนว่าเป็นมาตรการประเภทใด

2.) ในระบบ Common Law ส่วนมากจะใช้วิธีการลงโทษแบบ Unitary System จึงไม่มีการแบ่งแยกโทษอาญาออกจากวิธีการเพื่อความปลอดภัย ในส่วนของมาตรการเสริมในทางอาญาจะมีเพียงรูปแบบเดียว คือ การโฆษณาคำพิพากษาเพื่อประกาศความผิดและแก้ไขความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการกระทำความผิด ในกรณีที่ความผิดนั้นเกี่ยวข้องกับสาธารณชนและผู้กระทำความผิดส่วนใหญ่เป็นนิติบุคคล สำหรับในกฎหมาย Civil Law ส่วนมากจะใช้วิธีการลงโทษแบบ Dual System จึงมีการแบ่งแยกระหว่างโทษอาญากับวิธีการเพื่อความปลอดภัย

---

[24] *เพิ่งอ้าง*, น.69-70.

เพราะมีทฤษฎีในการนำไปใช้แตกต่างกันในส่วนของมาตรการเสริมในทางอาญาจะมีหลายรูปแบบตามแนวคิดและวิวัฒนาการของกฎหมายของแต่ละประเทศ

2.4.5 <u>การใช้มาตรการทางปกครองหรือทางบริหาร</u>

มาตรการทางปกครองหรือมาตรการทางบริหารมีหลากหลายตั้งแต่ การเพิกถอนใบอนุญาต การปรับรายวัน เป็นต้น แต่ระบบของประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายให้เห็นเด่นชัดว่าการปรับนั้นเป็นเชิงปกครองหรือบริหาร ส่วนมากหากมีกรณีโทษปรับแล้วก็มักจะนึกเชื่อมโยงไปถึงเรื่องโทษทางอาญาตามมาตรา 18 เป็นส่วนมาก

มาตรการทางบริหาร (Administrative Method) คือ มาตรการที่รัฐเป็นผู้กำหนดบังคับกับผู้กระทำความผิด โดยการกระทำนั้นเป็นการกระทำที่ผิดเงื่อนไขอย่างหนึ่งอย่างใดที่รัฐกำหนดขึ้น โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐจะเป็นผู้ที่มีอำนาจในการพิจารณาใช้บังคับ ซึ่งมีความหมายเป็นอย่างเดียวกับมาตรการทางปกครอง ที่แต่เดิมเรียกว่าพินัยสินไหม อาญาสินไหมหรือพินัยอาญา[25] ซึ่งคำเหล่านี้ล้วนหมายถึงมาตรการทางปกครองที่รัฐใช้บังคับกับผู้ที่กระทำความผิด เช่น เรื่องการถอนใบอนุญาตประกอบกิจการ เป็นต้น

ปัจจุบันในประเทศไทยมาตรการทางปกครองยังคงมีปรากฏให้เห็นอยู่บ้างในการลงโทษ โดยมาตรการนี้มักจะมาควบคู่กับกฎหมายพิเศษอื่นๆ เช่น การลงโทษปรับตามพระราชบัญญัติต่างๆ (Statutory Offense) เช่นในความผิดตามพระราชบัญญัติอาวุธปืนและความผิดตามพระราชบัญญัติศุลกากร ซึ่งเคยมีคำพิพากษาให้ผู้กระทำความผิดเสียค่าปรับที่เป็นโทษทางอาญาแล้วและยังต้องจ่ายรางวัลให้แก่พนักงานที่จับกุมผู้นั้นได้อีกด้วย ตามพระราชบัญญัติให้บำเหน็จในการปราบปรามผู้กระทำความผิด พ.ศ. 2489 จะเห็นได้ว่ามาตรการดังกล่าวส่งผลดีอยู่มากทีเดียวเริ่มตั้งแต่ผู้กระทำความผิดย่อมไม่อยากกระทำความผิดเพราะมีบทบังคับที่เป็นผลร้ายมากมายอีกทั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐยังกระตือรือร้นในการรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองเพราะมีรางวัลความดีความชอบด้วย ตัวอย่างกรณีที่มักปฏิบัติกันคือคดีที่นิติบุคคลมีความผิดฐานหมิ่นประมาท เช่นนิติบุคคลที่ประกอบกิจการสิ่งพิมพ์ทั้งหลาย ศาลสามารถพิพากษาให้รับผิดในฐานหมิ่นประมาทตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 326 ซึ่งมีโทษ

---

[25]คณิต ณ นคร, "รายงานการเสวนาทางวิชาการเรื่องการดำเนินคดีอาญากับนิติบุคคล : ปัญหาและแนวทางการแก้ไข," เอกสารประกอบการสัมมนา สำนักงานอัยการสูงสุด, (วันที่ 15 พฤศจิกายน 2537.)

ปรับแล้วนั้น ศาลอาจจะพิจารณาให้มีมาตรการทางปกครองร่วมด้วยก็ได้เช่น ให้มีการโฆษณาคำพิพากษาทางหน้าหนังสือพิมพ์ แม้จะเป็นกรณีของความผิดตามมาตรา 332 ก็ตาม การดังกล่าวทำให้ส่งผลกระทบต่อชื่อเสียงของนิติบุคคลที่ย่อมเป็นที่หวงแหนถือเป็นผลร้ายที่ทำให้นิติบุคคลเสื่อมเสียชื่อเสียงเป็นอันมาก แต่อย่างไรก็ดีวิธีการนี้เป็นดุลพินิจของศาลที่จะเลือกใช้

อย่างไรก็ดี ด้วยเหตุผลที่ฝ่ายปกครองไม่สามารถที่จะจัดทำบริการสาธารณะในทุกๆ ด้านได้ กิจการบางอย่างรัฐจึงต้องยินยอมให้เอกชนเป็นผู้ดำเนินการโดยมีเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือฝ่ายปกครองเป็นผู้ควบคุมดูแลการดำเนินกิจการต่างๆ ให้เป็นไปตามแนวนโยบายที่วางไว้ตลอดจนการกำหนดมาตรการในการควบคุมตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมที่อาจส่งผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน วิธีการในการควบคุมที่พบมากได้แก่ การอนุญาตหรือการใช้มาตรการเพิกถอนใบอนุญาตโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการควบคุมมาตรฐานของสิ่งที่อนุญาตให้กระทำอยู่ภายในกรอบหรือขอบเขตที่ต้องการ ซึ่งหากไม่ควบคุมย่อมก่อให้เกิดผลเสียหายแก่ส่วนรวมเป็นอย่างมาก เช่น การอนุญาตให้สร้างโรงงานที่ผิดแบบ การอนุญาตให้ต่อเติมอาคารสิ่งปลูกสร้างในลักษณะที่อาจจะก่อให้เกิดอันตราย ในกรณีที่ตรวจสอบภายหลังว่าบุคคลหรือนิติบุคคลที่ได้รับอนุญาตขาดคุณสมบัติหรือดำเนินการไม่อยู่ภายในกรอบของกฎหมายและหากยังอนุญาตให้ดำเนินต่อไปย่อมจะก่อให้เกิดความเสียหายต่อส่วนรวมได้ ก็ต้องเพิกถอนใบอนุญาตหรือพักใช้ใบอนุญาตจนกว่าจะแก้ไขให้ถูกต้อง[26]

นอกจากนี้ มีข้อสังเกตว่าในเรื่องของการอนุญาตหรือเพิกถอนใบอนุญาตเป็นกรณีของการควบคุมก่อนการดำเนินกิจการและภายหลังการดำเนินกิจการซึ่งการเพิกถอนใบอนุญาตไม่สามารถแก้ไข เยียวยาความเสียหายของเอกชนได้อย่างทันท่วงที โดยเฉพาะในกิจการที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อถือทางการเงินของประชาชนหรือที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินของคนจำนวนมากๆ หากตรวจสอบพบความเสียหายแล้วไม่รีบดำเนินการแก้ไข ความเสียหายที่เกิดจะส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อระบบมหาชนและเศรษฐกิจการเงินของประเทศซึ่งส่งผลไปยาวไกลถึงความสงบเรียบร้อยภายในประเทศอีกด้วย กิจการต่างๆ เหล่านี้ได้แก่ธุรกิจด้านหลักทรัพย์ และตลาดหลักทรัพย์ การประกันภัย ประกันชีวิต ธนาคารพาณิชย์ และบริษัทเงินทุน เป็นต้น การเพิกถอนใบอนุญาตในบางกรณีอาจไม่ใช่ทางออกที่ถูกต้องในการแก้ไขความเสียหายที่เกิดต่อส่วนรวมได้เนื่องจากมีผู้ได้รับผลกระทบเป็นจำนวนมาก ฝ่ายปกครองเองจึงต้องมีบทบาทในการใช้มาตรการบังคับในกรณีของ

---

[26]มนตรี ชนกนำชัย, "มาตรการบังคับของฝ่ายปกครองในระบบกฎหมายไทย," (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540), น.81-82.

นิติบุคคลเอกชนระหว่างที่มีการดำเนินกิจการผิดพลาด หรือผู้บริหารทุจริตในการประกอบการ เพื่อให้สามารถบรรเทาความเสียหายที่เกิดขึ้น ขั้นตอนในการแทรกแซงคือฝ่ายปกครองต้องดำเนินมาตรการเป็นลำดับตามความเหาะสมของปัญหาที่เกิดขึ้นกล่าวคือ อาจเริ่มจากการสั่งการให้แก้ไขปัญหา การสั่งให้แก้ไขการกระทำ หรือการสั่งให้กระทำการหรืองดเว้นกระทำการซึ่งเป็นการสั่งให้นิติบุคคลดำเนินการแก้ไขปัญหาโดยเร่งด่วน และหากนิติบุคคลเพิกเฉยจึงค่อยนำไปสู่การพิจารณาเพิกถอนการอนุญาตให้ประกอบการได้[27]

จะสังเกตได้ว่า การพักใช้และการเพิกถอนใบอนุญาตอื่นๆ ตามกฎหมายปัจจุบันของประเทศไทยส่วนมากมักจะเป็นมาตรการของฝ่ายปกครอง ซึ่งบังคับใช้ในระดับเจ้าพนักงาน เช่น ในพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 บัญญัติให้การพักใช้หรือเพิกถอนใบอนุญาตเป็นมาตรการทางปกครอง สำหรับการตรวจสอบและควบคุมมลพิษและบังคับใช้โดยเจ้าพนักงาน เช่น มาตรา 82(4) บัญญัติให้อำนาจเจ้าพนักงานควบคุมมลพิษออกคำสั่งเป็นหนังสือเพิกถอนใบอนุญาตของผู้ที่ได้รับอนุญาตรับจ้างให้บริการบำบัดน้ำเสีย หรือกำจัดของเสีย และในพระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ.2535 มาตรา 32 บัญญัติว่า "เมื่อปรากฏต่อเจ้าพนักงานเจ้าหน้าที่ว่า ผู้ได้รับอนุญาตผู้ใดฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้ พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจพิจารณาสั่งพักใช้ใบอนุญาตมีกำหนดเวลาตามที่เห็นสมควร แต่ต้องไม่เกินหนึ่งปี และถ้าเป็นกรณีสำคัญจะสั่งเพิกถอนใบอนุญาตเสียก็ได้"

นอกจากนี้ปัญหาการกระทำความผิดบางอย่างของนิติบุคคลบางแห่งมีสาเหตุมาจากความทุจริตของผู้บริหาร ซึ่งหากฝ่ายปกครองมีหน้าที่กำกับดูแลหรือควบคุมดูแลไม่เข้าไปดำเนินการตรวจสอบการบริหารภายในจะไม่สามารถแก้ไขปัญหาของนิติบุคคลนั้นได้สำเร็จ บางกรณีจึงจำเป็นต้องให้กรรมการหรือผู้บริหารที่กระทำความผิดหรือกระทำความเสียหายนั้นพ้นจากความเป็นผู้บริหารนิติบุคคล เพื่อให้บุคคลอื่นสามารถมาตรวจสอบและดำเนินการแก้ไขปัญหาภายในนิติบุคคลนั้นได้ มาตรการที่กล่าวนี้คือ มาตรการถอดถอนกรรมการ หรือผู้บริหารนิติบุคคล เป็นมาตรการที่ฝ่ายปกครองสามารถบังคับได้เองโดยไม่ต้องขออำนาจจากศาล และมีลักษณะเป็นนิติกรรมทางปกครอง มิใช่เป็นกำลังบังคับทางกายภาพ เพราะในรัฐเสรีประชาธิปไตยรัฐจะต้องเข้าไปแทรกแซงการดำเนินเศรษฐกิจของประชาชนให้น้อยที่สุดเพื่อให้มีเสรีภาพในการแข่งขันในการประกอบธุรกิจ ดังนั้น ในการใช้มาตรการบังคับนี้ เอกชนจึงสามารถฟ้องต่อศาลเพื่อให้เพิกถอนการ

---

[27] *เพิ่งอ้าง*, น.82.

บังคับการที่มิชอบได้ ขั้นตอนและวิธีการในการใช้มาตรการบังคับนี้รัฐสงวนสิทธิในการแทรกแซงการดำเนินกิจการของเอกชน โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เช่น

พระราชบัญญัติหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ พ.ศ.2535

มาตรา 144 "เมื่อปรากฏหลักฐานต่อสำนักงาน[28]ว่าบริษัทหลักทรัพย์ใดมีฐานะหรือมีการดำเนินงานในลักษณะอันอาจเป็นเหตุให้เกิดความเสียหายแก่ประโยชน์ของประชาชนหรือกรรมการผู้จัดการหรือบุคคลซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานบริษัทหลักทรัพย์ใดไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของสำนักงานตามมาตรา 141 หรือมาตรา 142 ให้สำนักงานมีอำนาจสั่งให้บริษัทหลักทรัพย์นั้นถอดถอนกรรมการผู้จัดการหรือบุคคลซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของบริษัทหลักทรัพย์ผู้เป็นต้นเหตุดังกล่าวออกจากตำแหน่งได้ และให้บริษัทหลักทรัพย์นั้นแต่งตั้งบุคคลอื่น โดยความเห็นชอบจากสำนักงานเข้าดำรงตำแหน่งแทนภายในเวลาสามสิบวันนับแต่วันถอดถอน"

มาตรา 145 "บริษัทหลักทรัพย์ใดไม่ถอดถอนบุคคล หรือถอดถอนแล้วแต่ไม่แต่งตั้งบุคคลอื่นเข้าดำรงตำแหน่งแทนภายในเวลาสามสิบวันนับแต่วันถอดถอน ให้สำนักงานด้วยความเห็นชอบของคณะกรรมการ ก.ล.ต.มีอำนาจสั่งดังต่อไปนี้

(1) ถอดถอนกรรมการผู้จัดการ หรือบุคคลซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของบริษัทซึ่งบริษัทหลักทรัพย์นั้นไม่ถอดถอน

(2) แต่งตั้งบุคคลหนึ่งบุคคลใดไปดำรงตำแหน่งแทนผู้ซึ่งถูกถอดถอนเป็นเวลาไม่เกิน 3 ปี และให้บุคคลนั้นรับค่าตอบแทนตามที่คณะกรรมการ ก.ล.ต.กำหนด โดยให้จ่ายจากทรัพย์สินของบริษัทหลักทรัพย์นั้น และในระหว่างเวลาที่บุคคลดังกล่าวดำรงตำแหน่งอยู่ ผู้ถือหุ้นของบริษัทหลักทรัพย์จะมีมติเพิกถอนหรือเปลี่ยนแปลงคำสั่งของสำนักงานมิได้

เพื่อประโยชน์แห่งมาตรานี้ ให้ถือว่าคำสั่งของสำนักงานตามวรรคหนึ่งเป็นมติของที่ประชุมผู้ถือหุ้นตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หรือตามกฎหมายว่าด้วยบริษัทมหาชนจำกัดแล้วแต่กรณี"

นอกจากนี้ปรากฏการใช้มาตรการดังกล่าวตามพระราชบัญญัติประกันวินาศภัย พ.ศ. 2535 มาตรา 53 พระราชบัญญัติประกันชีวิต พ.ศ.2535 เป็นต้น ซึ่งบัญญัติในรายละเอียดถึงขั้นตอนและวิธีการที่คล้ายคลึงกัน

นอกจากนี้มาตรการทางปกครองบางประการย่อมใช้ได้ผลแต่บางประการเช่น การเสียค่าปรับรายวันก็มักใช้ไม่ค่อยได้ผลนักกับนิติบุคคลเพราะนิติบุคคลเห็นว่าการเสียค่าปรับรายวันนั้น

---

[28]หมายถึง สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์

คุ้มค่ากับการที่นิติบุคคลจะได้ประกอบกิจการของตนต่อไปได้ ในขณะเดียวกันก็เป็นการก่อความเดือดร้อนเสียหายโดยมิชอบด้วยกฎหมายไปได้พร้อมๆ กัน

จากการศึกษารูปแบบของโทษและมาตรการที่มีใช้บังคับกับนิติบุคคลนั้นล้วนแต่ไม่มีโทษใดหรือมาตรการใดที่สมบูรณ์แบบและเหมาะสมกับนิติบุคคลอย่างแท้จริง กล่าวคือ ศาลเป็นผู้พิจารณาตัดสินตามควรแก่กรณีว่าควรปฏิบัติเช่นใดต่อนิติบุคคลโดยที่ยังคงยึดหลักกฎหมายและแนวคำพิพากษาฎีกาที่มีมาแต่ดั้งเดิมเป็นพื้นฐานสำคัญในการตัดสินคดีจนบางครั้งดูจะล้าสมัยไม่ทันกับสถานการณ์ของบ้านเมืองเท่าที่ควรนัก และหากมีโทษที่เหมาะสมโทษนั้นก็มักจะไม่มีความรุนแรงเพียงพอที่จะสามารถระงับยับยั้งการกระทำความผิดที่ก่อความเสียหายอย่างใหญ่หลวงจากนิติบุคคลได้

3. วิเคราะห์การใช้โทษทางอาญาและมาตรการอื่นสำหรับนิติบุคคล

3.1 โทษทางอาญา

3.1.1 ความเหมาะสมของโทษ

หากพิจารณาจากโทษทางอาญาของไทยที่มีใช้บังคับอยู่ในปัจจุบันจะเห็นว่าโดยรวมแล้วโทษที่ใช้บังคับอยู่ก็เป็นวิธีการที่มีมานานแต่ดั้งเดิม ไม่ได้เป็นโทษใหม่แต่ประการใด จะมีก็แต่เพียงอัตราโทษที่มีการปรับให้สูงขึ้นตามค่าของเงินที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาเท่านั้น อย่างไรก็ตีตามบทบัญญัติของกฎหมายในหลายๆ กรณียังไม่มีความชัดเจนเพียงพอ อีกทั้งยังมีอัตราส่วนของโทษที่ขาดความรุนแรง ทำให้ไม่ได้สัดส่วนกับการกระทำความผิด ซึ่งก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่ผู้เสียหายเท่าที่ควรนัก

โทษที่ประเทศฝรั่งเศสใช้บังคับต่อนิติบุคคลนั้นมีความเหมาะสมเป็นอย่างมาก เมื่อพิจารณาจากรูปแบบและวิธีการที่กฎหมายบัญญัติไว้ เนื่องจากโทษที่นิติบุคคลควรได้รับจากผลของการกระทำความผิดนั้นย่อมน่าจะมีความรุนแรงมากกว่าโทษที่บุคคลธรรมดาจะได้รับอยู่หลายเท่าตัวทีเดียว หากพิจารณาประกอบกับผลเสียหายที่บุคคลส่วนรวมได้รับจากผลของการกระทำความผิดบางประการของนิติบุคคล

ประเทศฝรั่งเศสเป็นประเทศในกลุ่มที่ใช้ระบบประมวลกฎหมายที่มีความชัดเจนในการก่อให้เกิดภาพรวมของวิธีแก้ไขปัญหาที่เหมาะสมกับความผิดที่เกิดขึ้น รวมทั้งเหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของการลงโทษที่กล่าวมาในบทก่อนหน้านี้ ซึ่งวิธีการดังกล่าวย่อมส่งผลต่อการยับยั้งอาชญากรรมที่ร้ายแรงต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพมาก

ประเทศสหรัฐอเมริกามีรูปแบบของโทษและวิธีการอื่นๆ ที่ใช้กับนิติบุคคลไม่หลากหลายเท่ากับประเทศฝรั่งเศส แต่รูปแบบของโทษที่มีอยู่และนำมาบังคับใช้กับนิติบุคคลเท่าที่จะสามารถบังคับได้นั้นมีความเหมาะสมแก่กรณีโดยเฉพาะโทษทางอาญาในด้านการปรับที่มีการแก้ไขกฎหมายให้มีความรุนแรงมากขึ้นกว่าเดิมและมีผลให้โทษปรับนิติบุคคลนั้นมีอัตราโทษสูงกว่ากรณีที่ใช้กับบุคคลธรรมดาอย่างเห็นได้ชัด ย่อมเป็นการสนองตอบต่อวัตถุประสงค์ในการลงโทษทางอาญาที่มุ่งให้ผลร้ายที่เกิดแก่ผู้กระทำความผิดนั้นมีสัดส่วนที่เหมาะสมกับความรุนแรงของความผิดที่ผู้กระทำความผิดที่เป็นนิติบุคคลก่อให้เกิดขึ้นได้ในระดับหนึ่ง

3.1.2 <u>การบังคับใช้และความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ</u>

เมื่อประเทศไทยเป็นประเทศที่ใช้กฎหมายภายใต้กฎเกณฑ์ข้อบังคับที่ว่าจะลงโทษบุคคลใดได้ก็ต่อเมื่อกฎหมายบัญญัติถึงการกระทำนั้นว่าเป็นความผิดและกำหนดบทลงโทษไว้โดยโทษที่จะลงก็ต้องเป็นโทษที่กำหนดไว้ในกฎหมายด้วย จะเห็นได้ว่าหากกฎหมายกำหนดบทลงโทษสำหรับนิติบุคคลไว้เป็นการเฉพาะแยกต่างหากจากบุคคลธรรมดาในความผิดใดๆ ที่นิติบุคคลสามารถกระทำได้ จะทำให้ผู้ใช้บังคับกฎหมายทุกฝ่ายสามารถดำเนินคดีและพิจารณาคดีได้อย่างมีหลักการและมีความเหมาะสม มีกฎหมายรองรับการบังคับใช้ในทุกๆ กรณีทำให้สามารถปฏิบัติตามกฎหมายได้อย่างเคร่งครัด สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการใช้กฎหมายและตรงกับวัตถุประสงค์ในการลงโทษอย่างแท้จริง ในทางกลับกันหากกฎหมายที่ใช้บังคับขาดบทลงโทษทางอาญาที่เหมาะสมสำหรับนิติบุคคล ผู้ใช้กฎหมายจำต้องปรับใช้โทษทางอาญาสำหรับบุคคลธรรมดามาใช้กับนิติบุคคลอยู่เสมอ นอกจากนี้การกักขังแทนค่าปรับก็เป็นอีกหนึ่งช่องว่างของการบังคับใช้ย่อมทำให้เกิดปัญหาทั้งทางปฏิบัติและทางทฤษฎี รวมทั้งเกิดความไม่เป็นธรรมต่อผู้เสียหาย ขาดความเสมอภาคของกฎหมายได้ ทำให้การใช้บังคับกฎหมายไม่ได้ผลอย่างสมบูรณ์เต็มที่

ประเทศฝรั่งเศสได้มีการกำหนดรูปแบบและวิธีการของโทษเอาไว้อย่างหลากหลายให้ผู้ใช้กฎหมายได้เลือกปฏิบัติ โดยขึ้นอยู่กับดุลพินิจในการพิจารณาคดีของศาลในการกำหนดโทษสำหรับนิติบุคคลให้มีความเหมาะสมกับการกระทำความผิด และผลเสียหายที่กระทบต่อผู้เสียหายและส่วนรวม อีกทั้งสภาพการประกอบกิจการของนิติบุคคลด้วย ซึ่งทำให้สามารถมีการปฏิบัติตามกฎหมายและบังคับใช้ได้อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น

ประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศหนึ่งที่มีการปรับโทษที่มีใช้อยู่ให้มีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ซึ่งทำให้การบังคับโทษต่อนิติบุคคลดูจะมีความเป็นไปได้มากกว่าแบบเก่า รวมทั้งยังทำให้การบังคับโทษมีประสิทธิภาพในการปราบปรามอาชญากรรมที่เกิดโดยนิติบุคคลมากขึ้นด้วย เพราะหากนำโทษทางอาญาที่มีอยู่แต่เดิมซึ่งมีความมุ่งหมายจะใช้บังคับต่อบุคคลธรรมดามาใช้บังคับต่อนิติบุคคลย่อมไม่มีอัตราส่วนที่เพียงพอและเหมาะสมกับความผิดอย่างแน่นอน

3.1.3 <u>ผลของการลงโทษ</u>

ผลของการลงโทษเปรียบเสมือนบทพิสูจน์ที่เป็นรูปธรรมประการหนึ่งของการบังคับโทษต่อผู้กระทำความผิดที่ทำให้ผู้ตรากฎหมาย ผู้บังคับใช้กฎหมายรวมทั้งบุคคลทั่วๆ ไปได้เห็นถึงประสิทธิภาพและความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมายที่มีขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ในการบังคับใช้ให้สังคมเกิดความสันติสุข

ผลดีประการหนึ่งจากการที่ผู้กระทำความผิดที่เป็นนิติบุคคลได้รับหลังจากการลงโทษนั่นคือ ผู้กระทำความผิดย่อมต้องเกิดความหลาบจำบ้างไม่มากก็น้อยขึ้นอยู่กับความรุนแรงของโทษที่ถูกใช้บังคับ นอกจากนั้นนิติบุคคลยังได้มีโอกาสปรับปรุงการดำเนินการของตนให้ถูกต้องตามกฎหมายได้ ซึ่งย่อมบรรลุต่อวัตถุประสงค์ของนโยบายทางอาญาที่ต้องการให้ระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเป็นไปอย่างถูกต้องตามกฎหมาย เป็นการป้องกันสังคมให้มีความสงบสุขและให้ความมั่นใจกับประชาชนได้ว่าจะปลอดภัยจากอาชญากรรมที่เกิดจากการกระทำความผิดของนิติบุคคลที่ขยายตัวอย่างรวดเร็วและควบคุมได้ยาก

นอกจากนี้ ผู้เสียหายก็ได้รับผลตอบแทนได้รับการบรรเทาความเสียหายและได้รับการชดเชยอย่างเหมาะสม ทำให้ผู้เสียหายได้รับความเป็นธรรมมากขึ้น

สืบเนื่องจากรูปแบบและวิธีการลงโทษนิติบุคคลของประเทศฝรั่งเศสในหัวข้อที่ผ่านมาจะสังเกตได้ว่าประเทศฝรั่งเศสเป็นประเทศที่กำหนดรูปแบบและวิธีการลงโทษนิติบุคคลได้อย่างสมเหตุสมผล มีความเป็นไปได้สูงในการบังคับใช้ มิใช่เป็นแค่เพียงบทบัญญัติที่ดูดี แต่ไม่สามารถบังคับได้อย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ยังมีหลากหลายวิธีการให้สามารถเลือกปรับใช้ให้เข้ากับสภาพความผิดและสภาพกิจการของนิติบุคคล ซึ่งส่งผลกระทบต่อตัวนิติบุคคลโดยตรงและมีความชัดเจนทั้งในตัวรูปแบบและวิธีการของโทษที่บัญญัติไว้

นโยบายและวิธีปฏิบัติของประเทศฝรั่งเศสในเรื่องดังกล่าวจึงส่งผลให้นิติบุคคลมีความเกรงกลัวต่อโทษมากขึ้น อันจะทำให้นิติบุคคลเพิ่มความระมัดระวังในการประกอบกิจการและไม่กล้าเสี่ยงที่จะกระทำความผิด เพราะโทษของประเทศฝรั่งเศสมีความเหมาะสมและ

สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการลงโทษทางอาญาต่อผู้กระทำความผิด นั่นคือโทษนั้นเป็นผลร้ายต่อผู้กระทำความผิดและส่งผลกระทบต่อสิ่งที่ผู้กระทำผิดย่อมหวงแหนโดยตรง

ประเทศสหรัฐอเมริกามีการลงโทษทางอาญาต่อนิติบุคคลอยู่เพียงไม่กี่ประการ แต่ก็ยังมีความพยายามที่จะนำมาตรการทางแพ่งอื่นๆ มาร่วมบังคับใช้ อีกทั้งตัวโทษทางอาญาที่มีบทบังคับไม่รุนแรงประเทศสหรัฐอเมริกาได้มีการปรับปรุงแก้ไขให้มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ในปัจจุบันมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้โทษทางอาญาที่ใช้บังคับในปัจจุบันมีความเหมาะสมกับความผิดของนิติบุคคลมากขึ้นกว่าเก่า ซึ่งกรณีดังกล่าวได้ส่งผลไปในทางที่ดีในด้านการยับยั้งและปราบปรามอาชญากรรมอันเป็นวัตถุประสงค์หลักของการลงโทษ

สรุปได้ว่า หากการลงโทษทางอาญาสำหรับนิติบุคคลถูกกำหนดไว้โดยชัดเจนในตัวบทกฎหมายและโทษนั้นมีความเหมาะสมกับผู้กระทำความผิดที่เป็นนิติบุคคลโดยคำนึงถึงสิ่งที่นิติบุคคลนั้นๆ หวงแหนเป็นหลักแล้ว ผลของการลงโทษย่อมสามารถยับยั้งอาชญากรรมทางเศรษฐกิจหรืออาชญากรรมที่เกิดจากนิติบุคคลได้ดีมากยิ่งขึ้น รวมทั้งยังส่งผลดีต่อระบบเศรษฐกิจและความมั่นคงของประเทศได้อีกทางหนึ่งด้วย

3.2 มาตรการอื่น

3.2.1 ความเหมาะสมของมาตรการ

ประเทศไทยมีมาตรการอยู่หลายรูปแบบที่สามารถบังคับใช้กับนิติบุคคลได้ แต่เป็นมาตรการที่จำกัดอยู่ภายใต้กฎหมาย ไม่มีทางเลือกมากดังเช่นในต่างประเทศ ซึ่งบางกรณีมาตรการอาจไม่เหมาะสมสำหรับนิติบุคคลบางรูปแบบ รวมทั้งบางกรณียังไม่เหมาะสมกับนิติบุคคลที่มีขนาดใหญ่ แต่อย่างไรก็ตาม มาตรการดังกล่าวนี้อาจทำให้การปฏิบัติต่อนิติบุคคลมีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น เรียกได้ว่าเป็นส่วนที่สนับสนุน และส่งเสริมไปกับโทษทางอาญาที่สำหรับในประเทศไทยแล้วยังถือว่าน้อยเกินไปเมื่อนำมาปฏิบัติกับผู้กระทำความผิดที่เป็นนิติบุคคล

3.2.2 การบังคับใช้และความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ

การบังคับใช้มาตรการต่างๆ ที่ไม่ใช่โทษทางอาญาสำหรับนิติบุคคล แม้จะมีอยู่ไม่มาก แต่นั่นก็ไม่ใช่ประการที่สำคัญเท่ากับการบังคับใช้ เนื่องจากประเทศไทยยังขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถและความเชี่ยวชาญเฉพาะทางในการบังคับโทษ รวมทั้งขาดเครื่องมือเครื่องใช้และมีข้อจำกัดเกี่ยวกับสถานที่ อีกทั้งปัญหาในเรื่องประสบการณ์ในการใช้มาตรการต่างๆ

ต่อนิติบุคคลที่ยังมีไม่มากพอเท่ากับในต่างประเทศ นอกจากนี้ในการกำหนดบทบัญญัติเกี่ยวกับหลักเกณฑ์หรือเงื่อนไขของกฎหมายในบางมาตรการก็ไม่ได้คำนึงถึงการที่จะนำมาตรการดังกล่าวไปใช้บังคับต่อนิติบุคคลด้วย นั่นก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้มีปัญหาและอุปสรรคในการบังคับใช้มาตรการบางประการต่อนิติบุคคล

อย่างไรก็ตาม มาตรการดังกล่าวในทางปฏิบัติมีการใช้บังคับกันมากขึ้นจากการผลักดันของบุคคลหลายๆ ฝ่ายที่ใช้กฎหมาย ด้วยเห็นถึงความสำคัญในการปราบปรามการกระทำความผิดของนิติบุคคลที่นับวันจะเพิ่มความรุนแรงมากขึ้น

ประเทศฝรั่งเศสเป็นประเทศที่มีรูปแบบของโทษทางอาญาสำหรับนิติบุคคลอยู่มากมายและมีความชัดเจนพอสมควร จึงไม่มีความจำเป็นมากเท่าใดที่จะต้องอาศัยมาตรการอื่นๆ มาเป็นหลักในการบังคับกับนิติบุคคลที่กระทำความผิด แต่ในบางกรณีที่พิจารณาแล้วเห็นว่ามีความเหมาะสมที่จะนำมาตรการที่มีอยู่มาใช้ร่วมกับโทษทางอาญา ประเทศฝรั่งเศสเองก็มีมาตรการที่ตรองรับอยู่มากพอที่จะนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมตามสมควรแก่กรณี

ประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศหนึ่งที่มีการนำมาตรการทางแพ่งมาใช้ควบคู่ไปกับการลงโทษอาญาอย่างแพร่หลาย ซึ่งทำให้การบังคับโทษต่อนิติบุคคลมีความหลากหลายมากยิ่งขึ้นรวมทั้งมีประสิทธิภาพในการปราบปรามอาชญากรรมที่เกิดโดยนิติบุคคลมากขึ้นด้วย เพราะโทษทางอาญาที่ใช้บังคับต่อนิติบุคคลเพียงประการเดียวอาจไม่รุนแรงเพียงพอ และเพื่อให้วัตถุประสงค์ในการบังคับใช้กฎหมายนั้นบรรลุผลสมบูรณ์ในประการที่ว่าเป็นการช่วยเหลือผู้ที่ได้รับความเสียหาย และอีกประการที่ว่าเพื่อเป็นการบังคับให้ผู้กระทำความผิดอาญาต้องรับผิดชอบเต็มที่ในความเสียหายที่ตนได้ก่อขึ้นมิใช่รอดพ้นจากความผิดไปโดยที่ผู้เสียหายไม่ได้ดำเนินคดีไม่ว่าจะเป็นเพราะความรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือเพราะไม่มีโอกาสก็ตาม

3.2.3 <u>ผลของการใช้มาตรการ</u>

การใช้มาตรการต่อนิติบุคคลย่อมก่อให้เกิดผลดีต่อสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในผลจากการที่บังคับให้นิติบุคคลทำงานบริการสังคมหรือการใช้มาตรการทางปกครองหรือบริหาร เนื่องจากกรณีดังกล่าวทำให้สังคมได้รับรู้ถึงผลที่นิติบุคคลได้รับจากการกระทำความผิดอย่างเป็นรูปธรรม อีกทั้งตัวสังคมเองก็ได้รับโอกาสที่ดีจากมาตรการนี้ เหตุผลเพราะนิติบุคคลมีทั้งทุนทรัพย์สูงและมีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถมากมาย ประกอบกับเมื่อนิติบุคคลต้องกระทำการบางสิ่งบางอย่างที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมภายใต้บทบังคับของกฎหมายอย่างเคร่งครัด

นอกจากนี้ประการที่สำคัญ อีกประการคือ การทำงานในด้านการบริการสังคมนี้จะเป็นตัวสะท้อนให้นิติบุคคลได้มีจิตสำนึกในการกระทำของตนมากขึ้น ส่งผลที่ดีมากกว่าการลงโทษที่กระทำโดยเบ็ดเสร็จเด็ดขาดไปในคราวเดียว อย่างเช่นการปรับหรือริบทรัพย์สินที่มีการใช้บังคับกันอย่างแพร่หลายในประเทศไทย